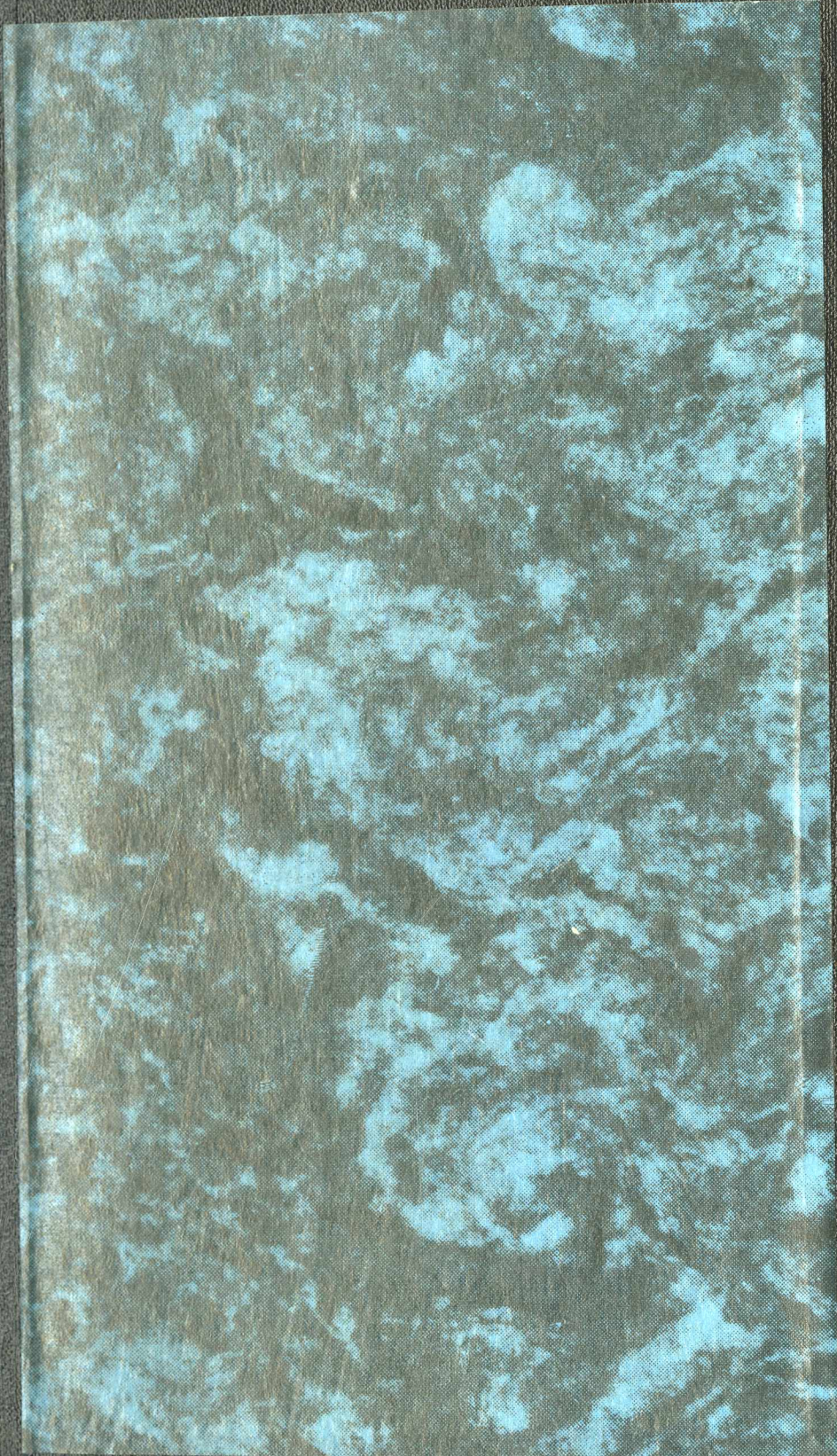

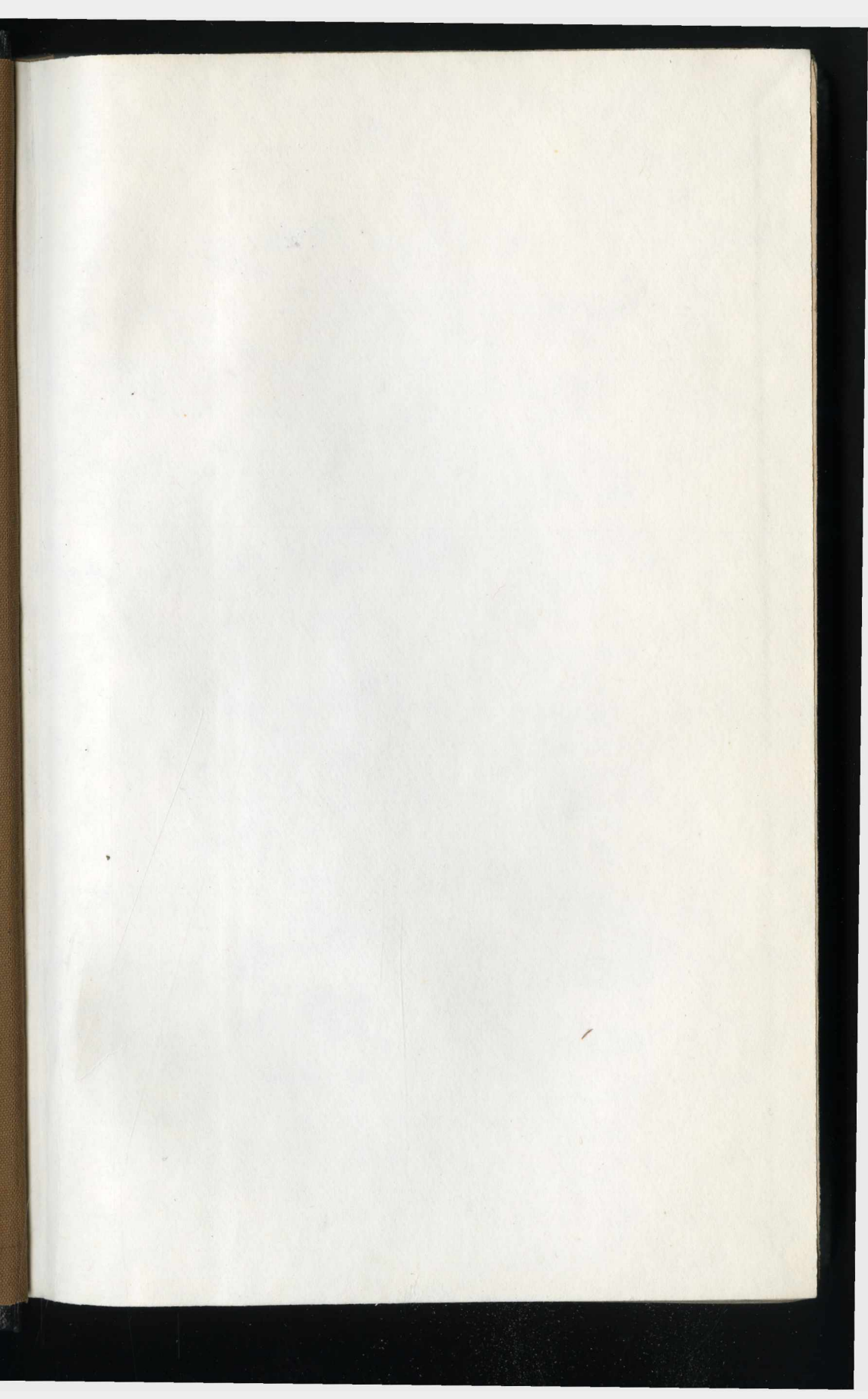
Politikai
röpiratok.

126.

1994 $\frac{y}{1.10}$ 4

1999 -07- 02

- 1.) 001 0006 813016
2.) 0010006 813023
3.) 0010006 813030
4.) 0010006 813047
5.) 0010006 813054
6.) 0010006 813061
7.) 0010006 813078
8.) 0010006 813085
9.) 001 0006 813092
10.) 0010006 813108
11.) 0010006 813115
12.) _____

1100 - 1111

Engelbörzések hatására a Titartólgy rendszerét illetőleg. gr. Liechteny István. 1876

Zur ungarischen Frage. Aus Dem Ungarischen. Anton Tichy. 1861.

Névtelen, német nyelvű röpirat. 1861.

Kik a valódi postálmagvások? Tegyes. 1862.

Esmék egy országos bank felállítására kérdések. Török László. 1867.

Merőzordasági munkaerő-calamitas. Kenessey Kálmán. 1868.

Névtelen röpirat a nemzeti ügyi kérdési tárgyában. Ónassy Mátyás. 1868.

A balkérei programja. Egy balkérei képviselőtől. 1871.

Parlamenti felszólalás. Taray Andor. 1874.

Hogy fogadják Deák Ferencet a menyben. Vörösi Ede. 1876.

Esrevételek az irói törvényjavaslatnak a fonditációnál szóló cikke ellen. Károlyi Károly. 1877.

Országos város emlékirata a Országban felállítandó egyesület tárgyában. 1880.

C

1
1
1

126

1100

ESZMETÖREDÉKEK,

KÜLÖNÖSEN A

TISZA-VÖLGY

RENDEZÉSÉT

ILLETŐLEG.

IRTA

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

1.

[1846.]

[Hattar-²⁶basz]

1
1
1

1910

Y. H. J. O. V. - A. S. C. O. P.

Dr. BALLAGI GÉZA.

Politikai pályámra visszatekintve, nyugodt kebellemel mondhatom: soha más szempont nem vezérlett, mint nemzetünk üdve, hazánk java. Népszerűséget, mellyel soha nem kaczerkódtam, és felső kegyelmet, mellyért soha nem bókoltam és mellyért soha egy hizelgő szó sem hangzott ajkaimról, mindig csak eszköz és módnak tekintém, az érintett egyedüli főszemponthoz közeliítésre. — S valóban, ki népszerűséget vagy felső kegyelmet mint czélt tekint, s nem a haza, nem a nemzet azon vezéreszme, melly melegíti keblét s feszíti minden tehetségeit: az, bármilly tisztalelkű és emberséges ember legyen is egyébiránt, valódi és teljes ereje szerinti hasznot soha nem áraszthat nemzetünkre, hazánkra.

És e körül valóban ideje már tisztába jönnünk. Mert mindaddig, míg egyik oldal előtt gyanus a népszerű ember, a másik oldal pedig rögtön bizodalját veszti az iránt, ki felsőbb kegyelem tárgya: mindaddig okvetlen ha nem is nyílt, legalább lappangó gyanakodás és újhuzás vegyül még olyanokba is, mikben az érdek tökéletesen egy, s mikben kézfogás és vállvetés ekkép természetes volna, mert viszonyos haszonnal jutalmaztatnék meg.

Nekem mindkettőben volt némi részem, és így tapasztalásból szólhatok. — Tizenöt, husz évvel ezelőtt,

mikor meglehetősen állék népszerűségben, leginkább ez okbul nem volt nagy hatásom ott, hol meg nem törött ép erőben tán némi jó szolgálatot tehettem volna; midőn ma viszont azon okbul, mert a felsőbbek bizodal-
mát kezdem nyerni, megint ide lent nem állok sokak előtt legjobb szagban, mintha tudja Isten mi nagy vét-
ket követtem volna el; holott azelőtt is csak a hazát s nemzetet, s most is egyedül a hazát és nemzetet szom-
jaztam és szomjazom szolgálni, mellynek felemelése annyi, mint a fejedelmi szék erősítése, midőn ennek ereje viszont azok szilárdítása, 's ekkép ugyanazon egy
cél, melly felé törekedni valamint minden egyes pol-
gárnak, ugy a kormánynak is legszentebb kötelessége. *)

Azelőtt felette rosz néven vette nem egy, ha vé-
letlenül megfáklyazenéztek, mintha errül tehettem, vagy illy demonstratio lényegemen csorbát ütött volna; ma megint nem egy, de igen számos viszont az által vél rajtam szeplőt észrevehetni, mivel 'Tanácsnok' és 'Ke-
gyelmes' czimmel ruháztatám fel, mintha bizony olly éppen semmi nem volna a saját lábán állni tudó, mi-
szerint ama, egy kissé fényesb vagy kevesbé fényes czim, mellyel érintik, belbecsét magasbra emelni vagy lejjebb szállítani képes lehetne, és mintha a becsületes s számot csak Istennek adó ember nem fénylenék többé kevesebbé, szerény szent-jános-bogárként, egy kissé már

*) Nem egy fog tudom a miatt ismét megbotránkozni, hogy ujra ma-
gamrul szólok. Ámde e tekintetben is elvégre tisztába kell jönnünk.
S ugyanis a szerénység, melly többek közt a saját személy fölhozá-
sát is tiltja, vajmi szép erény, és nagyon hibáz, ki ellene társa-
dalmi körökben vét; a nyilvános élet mezején azonban, hol mindenek
előtt az kívántatik, hogy világosak legyünk, miszerint mindenki meg-
értsen, nem annyira a szerénykedés, mint inkább a' nyílt férfiu szó
azon kellé, mellynek megfelelni kötelesség.

belsejéből is ki, és ekkép csak rá sugárzott fény emelhetné őt magasbra!

Mi magyarok még fiatal nemzet vagyunk, s ezen hitem mindinkább szilárdul, noha életkorom képei nem lehetnek mai nap olly vidorok és olly reményteliek, mint valának akkor, midőn számos évvel ezelőtt azzal hasítám a még jobbadán alvó nemzetnek keserű visszaemlékezésekben búsongó álmait ketté, hogy a magyar még lesz. Igen, mi még fiatal nép vagyunk! Ámde azért, és éppen azért kell üdülésünkre vigyáznunk, nehogy férfiui korba-léptünk törpeségre vezessen, és időelőtti agg kor legyen vérünk jövődjéje.

Ennek eszközlésére semmi, de egyáltalában semmi nem olly szükséges, mint a valónak mindenbeni és minden oldalruli kitüntetése; vagy más szavakkal: „az alap-talan és elferdült eszmék minélelőbbi és minél talpraesettebb helyreigazítása.“ Mert mindaddig, míg hézagon vagy félszepségen alapul létünk felfogása és ekkép politikánk, mindaddig nem hogy egészség felé fordulna vérünk, de ezer nyavalyák közt sinylődve, előbb utóbb bizonyosan, sőt hovahamarább okvetlen törpeség és időelőtti agg kor felé indulni kénytelen.

Már pedig azon tenger csaleszme között, mellyek habjaitul fel és alá hányatunk, mióta felébredénk, s a magyar, hála az égnek, olly annyira aggasztó hátramaradásain pirulni nem szégyenlett; ezen csaleszmék közt tán legsorvasztóbb, mert absurdumra vezet, azon kivált újabb időkben olly sok oldalrul annyi pártfogásra talált halvélemény, melly szerint „királyi hivatal nem férne tántorithatlan hazafisággal egészen össze!“ *)

*) Valami divateszmének megítélésére, valljon t. i. van-e benne fallacia vagy nincs, nem létezik biztosabb mód, mint annak általános alkal-

Nem a népszerűséget eszköz gyanánt nemzeti célra használó, az ármányos; de az, ki népszerűséggel saját bálványzása vagy mellékes céljai végett kaczerkodik. Szintugy nem a királyi szolgálat vet az illetőre homályt; de a szolgálai, minden meggyőződés nélküli, vagy csak saját hasznát tekintő szolgálat érdemel megvetést. Mi megint nem egyéb, mint azon olly sokszor elmondott igazság egyik változata, hogy „minden“ helyzetben lehet és van becsületes ember, és viszont; s hogy ekkép, a jelen themát illetőleg, sem a nép-, sem a felsőbb kegy nem szolgálhat igazsággal belbecsi hévmérőül, de egyedül az egyik vagy másik helyzetbeni több vagy kevesebb becsületes eljárás vet sulyt a mérlegbe; mert valamint a népszerű ember tehet roppant jót, de hasonlólul tömérdek roszat is: szintugy hozhat áldást vagy átkot a felsőbb hatalommal körülövedzett.

mazását felteenni. Mert ha általános alkalmazása nem vezet absurdumba, akkor fallaciatul is ment; midőn ha absurdumba vezet, okvetlen fallacia van benne. Így például ha e következő eszme van napi renden: „Legyetek istenfélők és szorgalmasok, szavatoakat pedig soha ne szegjétek meg,“ ugyan van-e ebben fallacia? Bizonyosan nincs; mert habár minden ember legkisebb kivétel nélkül követné is e tant, azért még is nemcsak meg nem akadna a társulati viszony és szerkezet, de éppen ellenkezőleg, sokkal jobban forogna. Már ha az itt következő eszme divatszerű: „Iparkodjatok szükségéteket kisebbíteni és minél kevesebbel ellehetni,“ ebben megint van fallacia; mert ha minden lakos vagy csak a nagyobb szám is, bona fide s egymással versenyezve erre törekszik, elvégre nemcsak minden keresetnek okvetlen esorbulnia sőt megszűnnie kell, de véglépcsőzetben az erdők makkjaira és a mezők tőkjeire fognák magukat reducálni a buzgóbbak. — Így tovább, ha ezen tan „Kerüljétek a királyi hivatalt“ a divatszerű, ebben is van s pedig nagyon veszélyes fallacia, minthogy a legnagyobb absurdumba vezet; mert ha e honnak jobbaira hat, akkor természetesen a roszak kezeibe jut a hivatal; midőn ha általános a hatás — mert hivatalok nélkül csak nem lehet álladalom — idegenek kezeibe esik; minek bár egyike bár másika, az országra nézve semmi esetre sem nagy szerencse, sem nagy előny nem lehet.

Ezeket eszméletül röviden előrebocsátva, legyen szabad ez alkalmat előlegesen használnom: legkegyelmesb Urunk fejedelmünk iránt legmélyebb háladatomat ezennel legünnepélyesebben nyilvánítom, hogy csekély személyemmel parancsolni méltóztatott. Éltem kora és magamrakta állásom noha nem magas, de még is olyan, hogy hivatali fény vagy czim nem lehet előttem nagybecsű; ezekről tehát hallgatok. Hanem hogy hátramaradt napjaimban oly körbe méltóztatott állítani, mellyben, ha Isten segít, nagyobb vonásokban fogok tán édes magyar hazánk kifejtésének nagy művéhez járulhatni; s hogy soha nem titkolt független gondolkozásom daczára fejedelmi bizalmával kegyeskedett megajándékozni, és ez által annak ujabbrul nyilvános bizonyosságát adá, miszerint magas nézete előtt a hazafi nem áll ellentétben a kormányi szolgálásban levővel: ezen mindenek fölött nagybecsű kegyét kész vagyok utolsó pillanatomig veritékemmél, ha kell, véremmel is leszolgálni.

Azon honfiakat pedig, kikhez nemcsak vérrokonság, de valami ennél sokkal magasztosb, t. i. 'hűség nélküli hazai hűség' köt, és kik méltányolni tudják őszinte szándékimat, és illyeseket tanácssal és tettel előmozdítani sziveskednek --- szinte üdvözlöm, s korántsem, mintha bármilly nemű ünnepléseiket követelném — mert hiszen illyesekért én bizony nem adok sokat, kivált most, mikor előbb 'tenni' mint 'ünnepleni' kellene — hanem, mert remélem, sőt hiszem, hogy kezét fogva és vállat vetve, a magyar is felemelkedik egykor a civilisált nemzetek azon láncsorába, melly az emberiséget közelebb viszi az egekhez.

Alig valék azon testület elnökéül kinevezve, melyet ő Felsége az utak, vizek sat. szabályozására felállítani kegyesen szándékozik, mikor minden idővesztés nélkül, s mielőtt ezen testület elrendezését és megalapítását bevértam vagy sürgettem volna, mindenek előtt a Tisza völgyére irányozni lépteimet, határozám el magamban; mihezképest ez évi szeptember 27kén Vásárhelyi Pál és Tasner Antal ideiglenesen hozzám csatoltak kíséretében utnak is indultam Pestrül, s pedig: Miskolczon és S. Ujhelyen át Vásáros-Naményba, innen Nagy-Kállón és Debreczenen át Dobra, e helyrül pedig Madarason keresztül Szolnokra, honnét Kún-Szent-Mártonnak Szegedre, és onnan vissza Pestre.

Sokakra igen szokott hatni a „mit mondanak“, és ekkép tán többen azt hihetnék, miszerint ezen hivatalos legelső lépésemnek is az adott volna irányt, hogy több helyütt azt hirdetéék rólam, mint biztosan értésemre juttott, mintha én csak a Dunát pártolnám, a szegény Tisza iránt ellenben legkisebb sympathiával sem viseltetném. — Ez azonban nem így van, hogy t. i. ezen hír adott volna első lépésemnek irányt, noha — megvallom — igen jól esik a „gyanusításnak elleneit“, de azért néha még is a legnagyobb gyanusítókat, olykor egy kissé megszegyeníteni, s tettel megmutatni, hogy nemcsak szóvali ráfogásuk, de még az emberrüli képzetük sem egyéb gyakran, mint rágalom.

Én azonban a boszúnak e fajtát sem kedvelem, habár a boszúk közt a legnemesb is; s nemcsak azért, mivel a boszú általján véve pogány erény, hanem leginkább azon okbul nem, mert az efféle, megszegyenítésre számított boszú szintolly kevéssé veszi eredetét önálló meggyőződésbul, és ekkép szinte csak „sepertetés“

mint azon tett, melly csak azért követtetik el, mivel azt úgy parancsolja a "polgárok heve", sem egyéb mint szolgáltság; ki pedig illy bilincsek közt tartatik fogva alólrul vagy felülrül, s nem jó tanács és önmeggyőződés, de lárma, fenyegetés, vagy bármilly efféle okok után indul: az, ha minden egyébben excellál is, azért a politika tömkeleges mezején bizony még sem egyéb, mint 'gyáva' vagy 'kontár'.

A Tisza völgyének mindenek előtti tekintetbe vételét bennem más sürgette. S ugyanis: Nyilvános életémnek, s minden politikai működésémnek alphája s legmélyebb talpköve soha nem volt egyéb és soha nem lesz más, mint azon nemzetiség kifejtésének és nemesbitésének minden tehetségem szerinti előmozdítása, mellynek körében világot látnom rendelt a végzés. Hogy lehetett volna tehát — ha magammal legnagyobb ellentétbe jönni nem akarok, s a nemzetiséget egy kissé magasabbra állítom, mint az azelőtti hosszú sarkantyuba és a mostani még hosszabb szakállba — új hatáskörömben bármilly előbbi gondolatom, mint a Tiszavölgy, mellyben legtöbb és legeredettebb magyar lakik, s melly napról napra inkább közelít végpusztuláshoz, s pedig — fájdalom — a nélkül, hogy „a magyart olly őszintén játszó, és nemzeti tántoríthatlan, hűségével olly erősen kérkedő újabb kor“, csak tizedrészt buzogna is annyi lelkesedéssel ez életkérdés iránt, a miként minden egyéb, elibe ügyesen kitalált eszmét, kivált ha benne egy kis újhuzási inger vagy egy kis juris publici elvkérdés is van, tűzre lobbanva, olly hévvel karol fel, mikép édes mosolyra fakad a magyarnak titkos elensége, de annál kinzóbb bú gyötri a messzebbre látó hazafi keblét, hogy annyi erő, elszántság és hazafiui lelkesedés, melly kivált újabb időkben lobbant fel, jobba-

dán csak olly vágásokban forog, mellyekben üdvös, vagy aránylag csak hasznos czélt is érni bizony szinte lehetetlen.

Kiképzett, nemesített nemzetiség olly állapot, mellynek alapján előbb utóbb de okvetlen kifejlik, kivált mai időkben, a köz polgárisodás és általános szabadság malsztja is; midőn a magához hűtlen nemzet elmecevészve, elolvasztva, saját maga tapossa el a felemelkedésnek azon csiráját, melly nélkül az életnek egyedül csak anyagi, és ekkép némileg csak állati becsé lehet.

Üssük fel a leélt nemzetek évrájait, nézzünk körül a jelenben: s nem fogjuk tagadhatni, ha csak egy pillanatra emelkedünk is mindennapi állatiságunk zsibbasztó körein tul, mikép vajmi csekély kivétellel mind az, mi az emberiség tetteiben elragadtatással tölti el kebleinket, s nyilván sejteti velünk, hogy származásunk magasb, nemzeti hűség forrásából buzgott fel.

Nemzetiség kifejtése, nemesítése ehhez képest minden politikai kötelességek legelsőbbike, legalább az én hitvallásom szerint, s kivált saját körülményeink között, mellyekben soha nem szabad felejtenünk, hogy nemzeti állásunk még vajmi gyenge, számunk csekély, az idegen felsőbbség általi elolvasztás veszélyének pedig erősebben ki vagyunk téve, mint bármilly nép; s hogy a magyarság azon elem, mellynek alapján nagyobb hihetőséggel fejlődhetik ki alkotvány és szabadság, mint bármilly határunk közti elemen.

Akár mily kis mértékben járuljon is e szerint köztünk valaki nemzetiségünk szilárdítására, felemelésére: s valóban többet tett jövendőnk megalapítására, mint maga is gondolná, vagy mintha tudja Isten mi egyéb fényesebbekbe vágta volna fejszét; mert "egészségteli" nemzetiséggel mindent elérhetünk, nélküle semmit.

Meg is van, hála az égnek, a nagyobb rész elvégre a mondottak igazságául győződve, csakhogy — fájdalom — ebben is, mint annyi egyébben, nem felel meg az elv alkalmazása az elvnek magának. S ugyanis, szinte azon czél után törekedve az egyik rész, s pedig tán a nagyobb, 'erőltetéssel' hisz szaporábban haladhatni, midőn a csekélyebb szám, kik közt én is állok, 'megkedveltetés' által remél egy egy lépéssel nyomulhatni elő.

Az 1842diki academiái beszédemen sokan megbotránkoztak, s azon láz közt, melyben annyi magyar forrong, mióta halálos álmából felriadt, sokaknak úgy látszott, mintha én a magyarságon csorbát ütöttem volna; holott akkor is, mint ma, nemzetiség ápolását tűztem ki mindenek fölibe, csak hogy akkor is, mint ma, 'felsőbb-ség' általi vonzalom- és rokonszenv-gerjesztést ajánlék nemzetiségünk ápolására, s egyedül azok ellen keltem ki kiméletlen ecsettel, kik hetyke, pajkos és betyár lényegükkel, melly inkább visszajeszt mint vonzana, kontárkodnak szent ügyünk fölött, vagy kik nagy bölcsen és nagy kényelemmel tetteleg, mint kakuk, idegen fészekbe gondolják impune lerakhatni magyar tojásukat. És lesz idő, bár ne legyen késő, mikor ki fog világlni: valljon azon rátorkolók, kikről szólok és kik — Isten bocsássa meg bűneiket, mert bizony nem tudják, mit tesznek — ujjáalakulásunk legnagyobb gátjai, értettek-e nemzeti ápoláshoz jobban, vagy velem együtt azon kevesebbek, kik a magyarság általános megkedveltetésére törekednek.

Sokan számunk csekély létét tartják ujjáalakulásunk egyik főbajának, és szívrehatólag énekli számunkrul koszorú költőnk: „ha fogyva bár, de törve nem.“ És ebben sok van; mert noha a mennyiség nem képez oly erőt mint a minőség, azért a nagyobb szám még is csak na-

gyobb suly, a nagyobb suly pedig többet nyom. — Ámde e tekintetben mit tesznek? Nagy phrasisokkal egy egy millióval magasabbra rugtatják a magyarországi lakosok számát, úgy hogy már most 15, sőt 16 milliőrul van, és nem sokára tán még 20rul is lesz szó, mellybül aztán — a magyarországi tarka lakosságbul t.i. — természetesen több jó a magyarra is; holott csak néhány évvel ezelőtt 10, legfeljebb 11 millióra tettük Magyarország népességét!

Ámde kérdem: phrasisokkal és saját ámitásokkal nő-e vagy nőtt-e valaha népesedés már? Bizony soha! A magyar vér pedig miként szaporodjék, ha nagyobb és eredetibb része sátorát éppen olly lapályokban üté fel, melyek naprul napra, a helyett, hogy kies kertekké varázsolatnának, mire annyira ajánlkoznak, mindinkább a' korlátlan vizek martalékivá válnak, s mellyekben süppedékes és egészségtelen létük miatt valamint a népesedés, úgy minden egyéb munka is valódi sisyphusi kárhozat!

Ne ámitsuk e körül magunkat, és legyünk meggyőződve, hogy a' nagy természet törvényeit sem fogjuk fenhéjázó szónoklataink által megváltoztatni.

Vessük ehhez képest, ha nemzetiségünk ápolása nemcsak ajkainkon peng, de valóban mint legfőbb, szívünkben él, figyelmünket legelsőben is azon vidékekre, mellyek a magyarság bölcsőjének tekinthetők. Minden segítség, mellyet anyagi és szellemi tekintetben oda viszünk, ha tán később is, de bizonynal megtermi ránk nézve is hasznos gyümölcsét; mert legyen csak kifejtve egészség az organismus kutforrásán, majd elárad a többi erekbe is a nem meszterkelt, de természetes pezsgőség.

Mínél fogva én, ki általján véve az érdeket tartom legnagyobb 'inditónak', és ezen alapra állítám politikámnak nem egy sakkvonását, mint dunántuli és felföldi, kit a

Tisza völgye közvetlen nem érdekelhet, sőt kinek a Tisza völgy kifejtése provincialis tekintetben és közönséges felfogás szerint még árthatna is, még is nemcsak magash nemzeti szemponthul kívánom a magyarság e bölcsőjének minél előbbi és minél férfiasb kifejlését, hanem azon alárendeltebb ok miatt is, melly szerint igen világos előttem — s bár ne volna e tekintetben olly sok vak — hogy bizony a dunántuli és egyéb magyarság is nemzetiség dolgában csak hervadozni és kora halálra jutni fog, ha pusztulásnak indul a' Tiszavölgy.

En tehát, mint érintém, ha magammal lehető legnagyobb következetlenségbe nem akarok esni, vagy politikámat nem kívánom patrio more, minden egybehangzás nélkül, kedvesosszanások, isteni inspiratiók és efféle kapkodások által irányoztatni, uj sphaerámban nem tehettem egyebet, mint a Tisza völgyét vennem legelső figyelmemre.

Miért nem tettem ezt eddigelé, természetes. Legelsőben is, mert kormányi segítség nélkül illy óriásiakba vágni fejszét, elbizottság lett volna, melly hetyke tempóba, noha egy kissé bizony mindig biztam magambam, soha nem estem; s aztán, mert a Dunával — melly által már most egy kissé jobban össze van kötve honunk a tengerekkel, mi egykor szinte megtermi tán hasznos gyümölcsét — és némi egyebekkel is bizony volt elég dolgom, úgy hogy habár minden egyébről, de hanyagságrul nem vádoltathatom legnagyobb ellenségem által is.

Foltozásnak én nem vagyok barátja. Mert 'folt foltra' végkép sem egyéb, mint koldusöltöny, melyet ha egyed visel, nem nagy szerencse; ha pedig nemzet, szégyen.

Tiszavölgy alatt én nemcsak a Tisza ágját értem és azon tért, melyre a kicsapongó Tisza árja terjed, de mind azon folyók és vizek ágait és kiöntési lapályait is, melyek a Tiszába omlanak, u. m. Szamost, Bodrogot, Sajót sat. sat.

Ha csak arrul volna szó, egy egy határt menteni meg, és másokra ereszteni az árt, ám akkor a kérdésben levő csomó feloldása nem volna sulyos. De én illy félszeg munkára — mert csak folt, s mi több: még méltánytalan is, és ekkép az utolsó lépcsőzetben bizonyosan káros — kezet nyújtani nem szeretek, sőt nem is fogok.

A Tisza völgyét és ennek orvoslását, mint én tartom, nem vidéki, vagy éppen rokonszenvű, egy egy határnak kedvező körülmények szerint kell felfogni, de országos és az egész roppant vizszerkezetnek lehető legegyenlőbben kedvező szempontbul.

E most érintett néhány vezéreszmét egybeillesztve, könnyen huzhatja ki magának a tisztelt olvasó, a Tisza rendezését illetőleg, irányzatom hova vág.

Vannak egyedek, kik mindenben és ekkép vízrendezésekben is, készakarva kisebbre és könnyebbre festik a legyőzendő akadályok és bajak tömegét, mikép ez által az illetőket megkezdésre buzditva és mintegy jó móddal bekelepczézve, az egésznek bevégzésére kényszerítsék. Ezen modornak lehet haszna, megengedem; de valljuk meg, bizony egyedül 'félénkekkel' vagy 'gyermekkel' transigálva. Ámde félénkek és gyermekek tökéletest és állandót soha nem vittek még véghez, és soha nem is fognak. E modor tehát nem a helyes, és inkább jobb

mitsem kezdeni, mint félénkekkel vagy gyermekekkel lépni szövetségre.

Mint én hiszem és általján véve már tapasztaltam is, és nem azon kiesinyekben egyedül, miknek megpendítője én valék, de szinte minden emberi műben, „igazi és állandó siker“ egyedül ott szokott beállni rendesen és tartólag, hol egy nehézség sem titkoltatik el, hol egy akadály előtt sem hunyják be a szemeket, hol egy bajt sem kerülnek önámítólággal el; hanem hol inkább ellenkezőleg minden előfordulható nehézségeket még a kelletinél is „nehezebbre“ számítván, egy uttal mind azon erőket is kifejtteni buzgózkodnak, s pedig inkább tulzólag mint fel nem érőleg, mellyek az utban levő akadályok legyőzésére valósággal, vagy ha csak véletlenül is, szükségeseknek fognának mutatkozhatnak.

Nincs is ehhezképest semmi veszélyesb és bizonyos romra s elpusztulásra vezetőbb, mint a dolgok angol monda*) szerinti „félkérdéses és csak egy oldalú felfogása!“ És ha vizsgáljuk, de őszintén, miért sínylik vagy bukik itt vagy ott egy tárgy: nem azt fogjuk rendszerint tapasztalni, mintha valami lehetetlenség vagy alig áthágható akadály állna annak utjában, hanem hogy az illetők a helyett, mikép annyi értelmiséget, pénzt és időt fejtettek volna ki, mint mennyi a kérdésben levő dolgot illetőleg szükséges, például = 100, csak = 20, 30czal állottak elé, és azzal kezdték meg a csatát; honnét aztán természetes és éppen nem csuda, ha elfogyván puskaporuk, végre belé is török késük.

A Tiszavölgy rendezését illetőleg én az itten következő nehézségeket látom utban. S hadd soroljam azokat

---

*) Only the half and one side of the question.

leplegtelenül elő; mert, mint éppen mondtam, csupán akkor, ha férfiasan és előítélet nélkül barátkozunk meg azokkal, hihető, hogy mind azon erőt is kifejtsük magunkban, melly azok legyőzésére szükséges:

1ször Roppant vízmennyiség. 2ször Aránylag felette csekély eset. 3ször Jobbadán alacsony partvidék. 4szer Vásárhány, melly miatt nem adhatni el a fölöslegest. 5ször Dologtalanság. 6ször Földnek csekély becse. 7szer Paradicsomi egyszerűség. 8ször Egymás ellen álló érdek; és 9szer Tán, de csak tán, népesedés híja.

S most képzeljük az itt elősorolt tényezőket egymásrahatólag szoros lánczolatban, a mint azok valósággal elválhatlanul egymásban függnek, s tüstént meg leszünk arrul győződve: hogy a Tisza völgyét egy két félszeg rendelettel, akarom is nem is féle munkával, s néhány nyomorult forintocskával, kivált rövid idő alatt, rendezni nemcsak nem lehet, hanem hogy illy óriási munka diadalos véghez hajtására, melly közönséges szójárás szerint a lehetetlennel tőszomszéd, s illy kiterjedésben tán még sehol nem vitetett végbe a világon, mulhatlanul rendkívüli erőmegfeszítés, s kivált minden anyagi és szellemi tényezőknek kellő méltánylata és egybehangzó mozgásba tétele kívántatik meg.

Tisza-Ujlaktul kezdve Szalánkemenig, hol a Dunába szakad, és ekkép körülbelül 160 geogr. mérföld hosszában, lapályos völgyben foly a Tisza, valamint mind azon nem csekély víztömeg is, melly Szamos sat. sat. neve alatt a Tiszába omlik, jobbadán alacsony vidékeken folydogál keresztül; miszerint ha rögtön olvad a téli hó, vagy sok eső jár, néha bizony csak annyiban fér a mindenünnen áradozó víz, kivált ha egyszerre növekszik, a Tisza med-

rébe, melly az egész tiszavölgyi roppant vízszerkezetnek egyedüli felfogója, mint pint víz meszelyes üvegbe.

Sok előmenetelt tett ugyan, s kivált újabb időkben, a technika és e szerint a vízmérnökiség is, s nem csudálhatni némi nemzeteknek víz és mocsár fölötti diadalait eléggé; de azért vannak nehézségek, mellyek legyőzésére, jóllehet felfogásukra a természetes ész is elégséges, a csupa hydraulika korántsem elegendő még. S illyesek sorában a Tisza völgyének rendezése legelső helyütt áll. — Mert hogy annyi bajnak, mellyek kivált a lefolyt években érték víz dolgában a Tiszán tuli kerület nagy és ekkép Magyarország tetemes részét, csupa vízmérnöki ügyesség vehesse gyökeres elejét, a nélkül, hogy ezen ügyesség — melly egyébiránt *conditio sine qua non* — legnagyobb támaszát találja a parti lakosok lelkes vállvetésében, sőt még szellemi kifejlésében is, e körül csak az ringathatja magát édes ámitásokban, ki vagy csudákban hisz, vagy ki a kérdésben levő s a lehetetlenhez olly közel álló ügy szerencsés végbevihetésének rendkívüli bokros létét egész kiterjedésében felfogni nem képes! Minek értelme más szavakkal és egyszerűn előadva, nem egyéb, hanem hogy:

Például 'hollandi' szellem és rendszer által elősegítve, még a közönségesb hydraulika is aránylag könnyű szerrel elrendezheti a Tisza egytetemes völgyét; midőn magyar szellemmel és rendszerrel pártolva, a mennyire az egyik mint másik t. i. kivált illy tekintetben nálunk eddigelé kifejtve még sehogy sincs, a legnagyobb mérnöki lángész, melly a világon létezik, sem volna képes csak a Körös völgyét is, melly tán ötöd része az egytetemes Tisza völgyének, hollandi kifejlésre emelni.

Azon tényezők sora, melyeknek a kérdésben levő ügy sikeres kifejtésére mulhatlanul együtt kell munkálniok, ehhezképest az itt következő:

1ször Kimerítő mérnöki terv. 2ször Lehető legnagyobb egység ezen tervnek alkalmazásában; és e szerint 3ször Egy parancsoló és számos szótfogadó. 4szer Kész Cassa. 5ször Mindig éber és szorosán egybehangzó felvigyázat a végbevitt munkák jó karban tartására.

Mi az elsőt illeti, „a kimerítő általános mérnöki terv készítését t. i.“ már ez is vajmi sok nehézséggel jár, mert roppant a kiterjedés, és valamint az elrendezendő fő arteria: a Tisza természete igen akadékos, úgy az abba ömlő számtalan nagyobb és kisebb érnek sajátosságai sem könnyen orvosolhatók. Tökéletesen talpra esett s egybefüggő tervnek kiállítása azonban — noha mint mondám és százszor mondani szeretném, az efféle: *conditio sine qua non* — még sem azon fő nehézség, mellynek legyőzésétül én legalább visszarettenék. Vannak ugyanis külföldön, de vannak saját hazánkban is férfiak, kik e czélnek tökéletesen megfelelnek. Feltéve egyébiránt, ha nekik elég idő is engedtetnék és kezeikbe elég pénz is adatnék, a dolognak minden oldalú és legrészletesebb kidolgozására.

A sokkal súlyosb akadályok, mellyek a dolog tettegi sikerének állnak útjában, másutt lappangnak.

Legelsőbbben is: a mérnöki rendeletek alkalmazásában. Mert hiszen legtöbb az alkalmazástul függ, s pedig elannyira, mikép a legremekebb terv is csuffá válik rossz alkalmazás által, midőn a czélszerű alkalmazás a terv 'hiányos' voltát is helyre ütheti, csak 'hibás' ne legyen a terv.

Már ez mindenek előtt szükségessé teszi, hogy a főtervező, mennyire csak lehet: a fővégrehajtó is legyen.

Ha a tervet egyik készíti, annak végrehajtása pedig másra bízatik, ez által a dolog lényegében mindig valami egyenetlenség támad, mellynek jó következménye nem lehet. „Nagyobb szerü öntés“ csak „egy velőbül“ veheti eredetét. Midőn ha kettő, vagy kivált még több főz egy levesen, s főkép olyfélen, mellynek kiállítására minden tehetségek megfeszítése és ezen kívül tökéletes egybehangzás kell, soha igazi egybefüggés az eszme és alkalmazás közt lenni nem fog. S ekkor ugyan kit illet a gáncs? A tervező azt fogja állítani: terve jó, de a véghevitel ros; midőn a végrehajtó viszont a terv czéliránytalansága alá bujik, s két pad közé földre, vagy a felforgó tárgyat illetőleg szabatosabban szólva, ‚sárba‘ esik az illető.

„Több szem többet lát ugyan“ mint a monda tartja; de más részről az is igaz, hogy a sok baba közt rendszerint elvész a baba.

En általján véve majdnem mindenben a felelősségnek, és e szerint a „szabad kéz-hagyásnak“, melly nélkül felelősséget sem követelni, sem magát illyes alá vetni nem lehet, vagyok barátja. A ki érzi, hogy minden szem rátekint, az egész teher rajta fekszik, minden tőle váratik, s ki elvégre tudja, hogy valamint dicséret, ugy gáncs is egyedül csak őt illetendi: minden bizonnyal erősebben fogja megfeszíteni erejét, összeszedni minden tehetségit, s kevésb előítélettel s elbizottsággal használni jóakarói tanácsait, valamint ellenei szurásit is, mint az, ki előtt nyitva áll a most érintett „más készíti a tervet, és más hajtja azt végre“ vagy a collegialis rendszer hátulsó ajtócskája.

Többnyire — és e körül csak kevés van tisztában, kivált nálunk — „ollyféle nagyszerü tervet, mint a melly

a Tisza völgyének rendezését vonná maga után, előle-
gesen s minden részletben bevégezve senki a világon ki
nem állíthat.“ Illy mű, melly csak legfőbb vonásokban
készülhet előre el, egyedül mind azon számtalan körül-
ménynek ügyes használásában érheti el diadali kifejtését,
mellyek a dolog természete szerint inkább csak a munka
alatt, mint papiroson a munka előtt szoktak tűnni fel;
valamint nem az a sikert biztosító művész, ki felállított
systemáiba, mellyekbe tán szerelmes, akar szorítani min-
dent — s hány van illyes — de éppen megfordítva, attul
lehet várni hasznos eredvényt, ki tudományát a körül-
ményekhez tudja alkalmazni czélszerűn.

Kész cassa minden vállalatnál fő dolog; s ha illyes
nincs, valóban jobb mitsem kezdeni. Mert valamint „folt
foltra“ soha nem képezhet egybehangzó tökéletest, szint-
ugy lehetetlen, szakadozva „ma valamit és holnap ismét
semmit“—féle modorral, bármi egybefüggő nagyobbsze-
rűt hozni létre.

Kész cassára azonban mindenütt tehetni szert, hol
elégséges és aránylag könnyen emelhető kincs lappang,
minthogy a biztosan várható nagyobb nyereség fejében
mindig fog találkozni hypomochlionul szolgáló pénz. És
ha „nem“, ennek oka sehol nem fekszik egyebütt, mint
a polgári szerkezet hiányos voltában, mellynek igylétét
ismét vagy czélszerű törvények hija, vagy ezeknek ha-
nyag, bizonytalan vagy visszás alkalmazása okozza.

Már a Tiszavölgyben tömérdek a lappangó kincs,
s pedig elannyira, mikép ott valóban nemcsak javítá-
sok, de egészen új teremtések léphetnek életbe, mirül
senki sem kételkedhetik, ki előtt mind azon határtalan
vízár és posvány isméretes, melly általján véve olly rop-
pant mennyiségű jobbnál jobb földet ront gyakran, vagy

borít mindig; s ki más részről azt is tudja, milly bájosló kertekké varázsolhatja a legmostohább tájakat is emberi szorgalom.

És ekkép, ha a Tisza völgye nem teszen szert „kincsemelő hypomochlionra“, azaz elégséges kész cassára: az bizony csak azon lakosok hibája, vagy jobban mondva „bűne“, kiket a kincs illetve, de e helyett mostanság egyedül a baj illet, és kik eddigelé legalább még nem valának elég éberek, „egyesülve“ olyan módokhoz nyulni, mellyekhez képest a törvényhozás paizsa alatt elérhették volna a polgári szerkezet azon kifejlését, melly nélkül a nyers természet nagyobbszerű kicsapongásain, millyenek szomoru zsarnokoskodásait olly sokszor tapasztalja a Tiszavölgy, nem diadalmaskodhatni.

Bajosb az elégséges kész cassa kiállításánál a „mindig éber és szorosán egybehangzó felvigyázat a végbevitt munkák jó karbani tartására;“ s kivált felette bajos köztünk magyarok közt, ha nem fordul jobbra természetünk e tekintetben is.

„Kiállítani“ egyet s mást még tán tudnánk, de valamit „jó karban tartani“, ahhoz egyáltaljában nem értünk, mintha csak — és ebben van valami — puskapori tüzzel birnánk, azon mindig egyenlő meleg azonban hiányzanék bennünk, melly a dolgoknak hosszu fenállást biztosít. S aztán szánja csak meg az Isten magyar népét, teremjen véletlenül valamivel több, és legyen csak egy kissé jó dolgunk: s ott várjuk munkátlan és szájtátva az inséget, mintha a „Mi atyánk“ szerint mindig csak közvetlen isteni kezeből akarnók nyerni a mindennapi kenyeret. És e mellett meg nem szünő határvillongásaink! Mellyek arra mutatnak, hogy vagy olly harcziás nép vagyunk, melly még béke közepett is szeret csa-

tázni, és ha nincs kivel, saját magát dulja; vagy hogy olly módnélkül rosz számítók vagyunk azt binni — és ez az igazi magyar gazdának eredeti typusa — mintha szomszédok közt egyik csak annyit nyerhetne, mint a mennyit a másik veszít, és ekkép szünetlen újhuzás! Holott régiebb nemzetek el nem tagadható példája szerint soha nem emelkedhetik táj- vagy éppen határ-érdeklett nép magasra, de csak az vi ki magának nemzetek közt elsőbbséget, melly kézfogva és vállvetve, saját hasznát egyedül a köz állapot virágzó létébül iparkodik meritni.

Mind ezen most érintett tényezők azonban nem egyebek, mint mélyebb sarkalatok felülepítvényei. Mert ugyan miért előlegezzen mérnöki tervre és általános munkára tetemesb költséget — e nélkül pedig Tiszaszabályozás nem megy — az, ki „magyarosan úgy is élé“; vagy ki most sem tudja mindig pénzzé tenni termékét; vagy kit a köz hanyagsági és minden rendes közlekedés nélküli lét közt sürgető érdeke arra kész, hogy véletlen táj, határ vagy vásár előnyeit monopoliumként ezentul is használja? Hát még az, ki adósságban uszik, vagy már csődbe is merül, ugyan milly legényt képezhet a gáton ott, hol bármilly előlegezés is csak későbbben teremheti meg jutalmazó gyümölcsét? S aztán hol a föld becse olly csekély, mint általján Tisza völgyén, ott ugyan lehet-e hihető haszonnal költségesb vízi munkákhoz fogni, mellyek néha el nem kerülhetők, és mellyek eredvénye e fölött a várakozásnak nem mindig felel meg?

Milly nehezségek gördülnek elé, minél mélyebbre száll a vizsgáló a dolgok gyökereibe! **S** pedig ha idáig le nem száll, fog tán e nélkül is hatalomtul övedzve szerzője lehetni némi fel-feltűnő fényeseknek, ámde valami nagyobb szerű tartósnak soha; s műve csak olly arányban álland a gyökérig hatóéhoz, mint gyenge növény a százados tölgyhez! *)

A Tiszavölgy rendezéséhez tehát mulhatlanul szükséges az ottani földek becsét emelni, mi megint egyedül általános jó hiteli szerkezetnek, szabad közlekedéseknek, nagyobb fogyasztásnak, és mindenek fölött azon törvénynek lehet következménye, mellyhez képest Magyarorszáiban ingatlant kiki birhasson, s pedig nem úgy, mint eddigelé, meg nem szűnő kiugratási veszélyek közt, de minden zaklatástul menten, lehető legbiztosabban. — Szóval: olly roppant munka sikeres végbevitelére, mint a Tisza völgyének rendezése és kertévarázlása volna, az egész magyar alkotványi vázolatnak kitisztítása, az egyetemes nemzetre kiterjesztése, és némiekben tökéletes ujjaalakítása szükséges; ámde ezeken átesve szintolly könnyen fejlenék legszebb virágzásra Magyarország e legeredetibb tája, a miként jelenlegi rozsdáink, feudalis békóink, és féketlenségnek oriási lépésekkel induló körülményeink között bármilly csekély kifejlésre is virulnia, teljes lehetetlenség.

Sokan anyagi hátramaradásunk s olly annyira fejletlen állapotunk okát népesedésünk csekély létében szeretik keresni; midőn mások megint ebbeli bajaink kutforrását vérünkben lappangó hanyagságunkban vélik fel-

*) A Tiszaszabályozás körüli újabb kapkodások igen jól szolgálhatnak a mondottak igazolására.

találhatni. — S igaz, a természettől annyira megáldott anyaföldünk két sőt tán háromszor annyi dolgozó lakost is elbirna, s pedig határtalanabban jobban, mint a menynyi dologtalant vagy csak immel ámmal dolgozót hord ma. — Csakhogy tán nincs nagyobb és nehezebben orvosolható emberi nyomoruság, mint a tulnépesedés; és általján véve nem annyira a nép mennyisége áraszt maga körül mindenbeni előmenetelt s rejt magában igazi erőt, mint inkább a nép minősége; honnét én legalább, habár nem akarom is tagadni, hogy kivált a Tisza völgyén itt ott egy kissé nagyobb szám nem ártana, azért az egésznek eredeti felvirágzása végett még is sokkal erősebben szomjazom a magyar vér kifejlését, csinosbulását s magabani növekedését, mintsem hogy, kivált nagyobb számu, bármilly derék bevándorlók iránt különös vonzódással viseltetném. — Mi pedig dologtalanságunkat illeti, szinte igaz, hogy az nem csekély, és különösen feltűnő, mikor azon munkás pezsgőséggel hasonlítatik össze, mellyet rendszerint minden sváb község tanusit.

„Nincs a világon ország — így fejezé ki magát hozzá irányzott levelében több évvel ezelőtt bizonyos ismerősem — hol az emberek általján véve olly sokat ülnének, beszélnének és ennének, s viszont olly keveset dolgoznának és izzadnának, mint a Magyarhon.“ — S ezt bizony bajos tagadni; én legalább nem merném, mert magam is ugy tapasztaltam. Ámde kérdem, ez mit mutat? Miként én látom, valóban nem egyebet, mint legelsőben is, egy sokkal kedvezőbb képet, mint ha valami szünetlen dolgozó és szörnyen izzadó népsokadalom tünnék előttünk fel — pedig illyes is van a világon elég — melly soha nem ül, soha nem pihen, de mindig mozog, mindig fárad, néma csendet tart, s ha kivételkép ezt nem

cselekszi, lakatot raknak szájára, és melly efölött soha nem lakik jól, de mindig éheznek. — S aztán, általános dologtalanságunk — általánosan mondom, mert bizonyos alkalmaknál, mint gyűjtésnél, behordásnál nincs szilárdabb munkás mint a magyar — csak azt mutatja, hogy bizonyos népek mint hangyák vagy méhek, mintha nedv- és vérükben volna a munkavágy, minden körülmény közt serényen dolgoznak, habár szünetlen háborgattatnának s tojásuk és mézük annyiszor a hányszor mások prédájává válnék is; midőn más népek viszont, a hód példájaként, csak akkor melegülnek igazi tehetségre, mikor 'tökéletes biztosságban' vélik magukat sat. S így egynek kedvezőbb állás és több inger kell, míg más mostohább körülmények közt és kevesebb ingerrel is eljárja.

Noha vannak népek, mint éppen most érintém, melyeket nem könnyen ijeszthetni el a munkától, azért az ember általján véve, kivált ha ezélszerű nevelés nem adott természetének jobb irányt, bizony mennyire csak bírja: a dolgot erősen kerülő lény. — Egyedül szükség edzi munkára, vagy több javak utáni szomj; miszerint ha nem gyötri inség, vagy beéri — mert 'nem ismer jobbat' — például a sár közti magyar falusi gatyás élettel is, bizony nem lesz munkaereje kifejtve soha.

S ím ez a magyar hanyagság kulcsa, kivált a Tisza völgyén. — Kenyere, bora, sódara van; gatyá nyáron, bunda télen, egy pár csizma és egy kalap, ólmos a kézben, s néha egy szívrepesztő szomorú nóta, meg 'andalgó álm', mennyi kell ---- minek e fölibe munka!

Birhasson minden magyar a törvény védő paizsa alatt ingatlant, de nemesít is; ébredjen öntudatra, melly nem holdkörös hyperbolák-, de világi állása józan felfogásában áll; ismerkedjék meg a csinosodás szebb és kivált

szellemi éldeletivel: és olly munkaerő fog kifejlenni e hazában, a nélkül hogy bár egy fejjel is szaporodnék abban a mai szám, mikép csak rövid idő alatt igazi csudák fognak tűnni elő, mellyeken kivált azoknak lesz oka legtöbbet bámulniok, kik az ember becsérül szám szerint ítélve, nem sejtik, milly tehetség lappang a mozgásba tett szellemi erőben.

Nincs arra sem hely, sem idő, hogy ez uttal philosophiai kutatásokba hocsátkozván, latra vegyem, miben rejlik több szerencse, miután minden emberi törekvésnek ez végcélja: a 'nem-ismerés' nyugalmában-e, vagy azon mindig sarkálló 'haladási vágyban', melly a nagyobb ismerettől elválhatlan. Annyi minden esetre eldönthetetlenül igaz marad, hogy az állat és ember közti különbséget semmisenem tünteti világosabban ki, mint az elsőnek pangó, a másiknak haladó léte. Ezredek folynak le, s csak ma is ugy teleg a medve, mint Nimród idejekor; a méh, a hangya változatlanul egy modort tart; s nem létezett még csalogány, melly bármi kicsiben is eltért volna veleszületett zenéjétől; míg az ember, legyen bár a legbutább, ha nem tudja is mikép, mindazáltal megünnepszünőleg töprenkedik helyzete javításán, léte édesbitésén.

Már, hol körülmények, előítélet vagy zsarnokság, lebilincselve tartják az emberben létező és soha egészen el nem fojtható ezen progressiv, tán isteni szikrát, ott bizonyos, ember és állat közti 'juste milieu'-féle népség támad, melly 'állati fogalom szerint' megelégedve lehet ugyan — mert hiszen az állat is megelégszik, ha van mit ennie és innia, és se nem fázik se nem sül — mellyel azonban semmi nagyot, semmi stívemelőt, mi legalább pillanatokra ragadná egy kisse félfé a lelkesbet, végbevinni nem lehet.

Ez alkalommal satyrát írni nem kívánok, valamint leg-távolabbrul sem tartom szükségesnek jelenleg bármilly ki-sebbités által is felserkenteni s innen cselekvésre birni honosimat, mert hiszen alig van e hazában bármilly kis befolyással bíró féligmeddig felvilágosított egyed is már, ki 'tenni' és hátramaradt létünküből 'kiemelkedni' nem akar-na. Azt azonban még is kénytelen vagyok megérinteni — s pedig, mert a haladási időmértékben, modorban, logikában és lényegben ezer köztünk az elágzás — hogy caeteris paribus alig van bárhol is — s ám álljon elé s tagadjja, ki meri — olly nagy számú most érintett juste milieu-féle species, mint drága magyar honunkban, fő-leg ólmos botu elaljasodott nemességünk közt!

S aztán ne tennénk semmit, őket ezen nyers állati-ságukbul kivehetés végett; de más részről még is ipar-kodjunk például a Tisza völgyét kertté átalakítani! Mintha bizony nád és zsombék közt virulhatna szelidebb virág, vagy megfordítva, fejledező civilisatio utjában nem állna rüpök és betyár! Csupa nevetség!

A nemzetnek javulni kell. Ekkor fog, de csak ek-kor javulni hazánk is, előbb nem, ha t. i. hazai javulás alatt többet értünk expediens-féle foltozásoknál. — Ámde valljon általján véve mikép javulhat *) nemzet? Egyedül progressio által. Mi megint czélszerű törvényeknek s fő-kép a nevelésnek lehet eredvénye.

Az anyagi, lelket a dolgoknak nem adhat; valamint más részről csupa szellemivel sem lakik senki is jól. —

---

*) Javulás alatt itt nem egyedül az erkölcsiség (moralitas) magasb állását értem, mert hiszen lehetnek igen szelid és a hitatos népek, melykeknek azonban ezért még sincs sulyuk; de értem az emberi alkotó tulajdonok azon egyetemes kifejlését, melyre képes az emberi nem, s mely nélkül soha nem emelkedhetik kellő magasságra.

Karöltve kell tehát egyiknek a másikkal járni. Így például oly roppant vízszerkezetet, mint a Tisza völgye, sem átvágások és gátak egyedül, sem egyedül ingatlanak biztos birhatása s effélék, nem fognak Hollandiává varázsolni, de anyagilag és szellemileg együtt működve bizonyosan.

A gyér népességre visszatérve, melyet sokan fő bajaink közé soroznak, s ehez képest 'gyarmatosítást' javaslának, nagyon nehéz meghatározni munka tekintetében, mennyivel nagyobb számra volna szükség, hogy az ország teljes virágzását elérhesse; nehéz pedig azért, mert előbb ki kellene kutatni: mennyi erő pazéroltatik el vármegyei, urasági s községi munkára, és mennyi: rozsutakbani fuvarozás, hajóhuzás és számtalan efféle deperdita által; más részről pedig, mennyivel többet állíthatna ki a mai népesség, ha inkább magáért mint másokért dolgoznék; ha nevelés, hiteli törvények s effélék által kiképezve s elősegítve, dolgát nagyobb sikerrel folytathatná; ha jobb közlekedések s ebből keletkező élénkebb kereskedés következtében kevesebb rovatnék le természetvényebül, s ezeknek általjában növekednék ára. Ezt előbb számokra kellene állítani, minthogy 'immal ámmal' erő vagy ügyesség nélkül dolgozva, chinai népesség sem bír különös csudákat előállítani, midőn például a szövetséges amerikai statusok aránylag gyér népessége, czélszerű polgári helyzeténél s ebből eredő roppant tehetségénél fogva, már eddigel is oly bámulandókat vitt végbe, miknél nem szükséges annak megmutatására, hogy a népek minősége nagyobb suly mint azok száma, bármilly más argumentum.

És egyébiránt ha csakugyan népesség hija az, mi nyomaszt, valljon nem új indok - e ez arra, hogy hazánkat mind szellemi mind anyagi tekintetben minélelőbb ki-

fejtsük? S ugyanis, legyen csak minden szorgalmatosb-
nak „mihül“, ez pedig általános polgárisodás követke-
zében termékeny anyaföldünk határai közt bizonyosan
nem marad el: s csakhamar fog növekedni azok száma
is, kik a családi élet viszonyai közt elvégre azt is tud-
ván, „miért“ és „kikért“ fáradnak, szerzői leendnek egy
egészen új nemzedéknek, melly több erőtül fog pezsgeni — mert szabad és jó tehetségű gazdáknak leszen
származéka — mint bármilly költséges és könnyen pusztuló bevándorlott heterogen vér, vagy éppen, mint azon
jobbadán inség és tán egyedül hosszú téli unalom-szülte népcsoport, melly gombaként nő, jóllehet alig van mit
ennie olly sok helyütt, és Magyarország némi hegyesb vidékein is. — S aztán dögleletes vízáradási mirigyünk
s még mérgesb párolgásu mocsáraink között — ej be roszul illenek ezek a tizenkilencedik századhoz! — ugyan
hány kisdéd mulik ki, mielőtt csak egy szót tudna is rebegni? Valóban több, mint bármilly országban, és
szinte csuda, hogy az illetők illy megnemszünő sisyphusi munka közt elvégre „meg nem unják“, és progenies hija
miatt ki nem pusztul itt ott egész táj.

Számosabb házasság, illyesek gyümölcsözőbb eredvénye, s kevesebb időelőtti halálozás, mik azonban
egyedül civilisáltabb körülményeknek lehetnek következményei: és Magyarországon is szintazon arány szerint
fog növekedni a népesedés — mert ugyanazon ok mindenütt ugyanazon okozatot szüli — mint a szövetséges
Amerikában, hol olly gyorsasággal nő az, mikép ott még Budapest ebbeli előmenetele is, mellyen
sok közülünk annyira bámul, aránylag pangó állapotnak mutatkoznék.

Alkalmazása mind annak egybevonva, mi itt föredékekben elszórva adatott elő, az, hogy a Tiszavölgynek olly rendezéséhez, melly aztán nemesak szép mapák és tervek készítéseiben, megnemszünő gyűlés- és ülésekben, lakomák, ünnepek, küldöttségek és legfeljebb itt ott néhány kis töltés- vagy átvágásokban álljon, de céljának tökéletesen megfelelő, a 'kelet népének' ujjáalakulási küzdelmiben mintegy új korszakot alkosson, ha így lehetne mondani: szellemileg is elmulthatlanul szükséges némiakat tenni, anyagilag is. Szellemileg — a mennyiben t. i. némieknek egyedül kifejlett szellem adhat létet — ím ezek a fő kellékek:

1-ször Az ősiség módosítása. 2-szor Ingatlant tekintve bizonyos minimum meghatározása. 3-szor Minden osztályzatra számított ipartanodák. 4-szer Zálogos hitelintézetek. 5-ször Czélszerű közlekedések mind az ország belsejében, mind a véghatárokon ki. 6-szor Nagyobb belfogyasztás; és mindenek fölött 7-szer Egyetértés a kormánnyal, s ennek minden lehető módoni utilisatioja.

Anyagi tekintetben pedig, a mennyire ez a dolog oeconomiaját is illeti, a kérdésben levő cél elérése végetti főkellékek ezek:

1-ször Kivitelre ügyelő központi főszemélyzet egy elnökkel. 2-szor Egy technikai igazgató, kinek egyszersmind a végrehajtás vezérének is kell lennie. 3-szor Annyi magántársulat, a mennyi egybefüggő vízszervezetet képez a Tiszavölgy. 4-szer Minden illy egyes vízszervezetnél szinte a kivitelre ügyelő helybeli személyzet egy elnökkel. 5-ször Technikai végrehajtó állomás minden illy egyes szervezetnél. 6-szor Társasági minden

illetőt lekötő kölcsönös szerződés. 7-szer Fizetési kulcs előleges kidolgozása. 8-szor Kölcsön 9-szer Az előlegesen kidolgozott kulcs későbbi rectificatioja.

Szellemi oldalát a dolognak ez uttal nem fejthetem részletesen ki; mert erre sem idő, sem hely, s mi több, annak nagy része csak országgyűlésen léphet életbe, s ekkép, miután ez körülbelül csak két év után nyílik megint meg, lesz elég alkalom, az arra vonatkozókat még előleges tárgyalás alá vennem. Némiéket azonban még sem mulaszthatok el, habár csak röviden, jelenleg is érinteni.

Míg az ősiség némi módosításokon nem esik át, mindaddig minden osztályzatu kisebb birtokosak allodialis fundusokat tökéletes biztosságban nem birhatnak. Míg pedig ez meg nem történhetik, mindaddig nem fejlődhetik keleti indolentiánknál fogva, mellyből minket csak nagyobb inger rázhat fel, olly lakosság ki, melly többet dolgozva és többet fogyasztva általján véve nevelné az ország productiv erejét, részint pedig olly parti lakost képezne, mellynek érdekében de egyszersmind tehetségében volna, diadalmasan őrzeni mind azon roppant kiterjedésü gátokat, mellyek készítése s megnepszünő jó karban tartása nélkül, a terjedelmes Tiszavölgy tökéletes rendezését s mindenkori biztos haszonvételét csak képzelni sem lehet.

Meghatározása bizonyos ingatlani minimumnak az itt előhozott okok miatt szükséges. Tegyük fel például — és pedig számtalan példa közt ez csak egy — hogy az ősiség módosítása következtében a hodrogközi birto-

kosak czélszerűnek találták legyen a Tisza és Bodrog partjaira dülő földeket bizonyos szélességre örök áron kisebb és munkájuk után élő birtokosoknak a végett eladni, hogy az így mesterségesen képezett sánczok mögött ők minden kiöntéstül menten mintegy örök békében élvezhessék biztosított gazdaságuk gyümölcseit. Tegyük fel továbbá, hogy elvégre létesült is, a saját magukért megnemszünő szorgalommal munkáló parti birtokosak által, ezen gyönyörű terv, és hogy mindkét oldalról áttörhetlen gát védi Bodrog termékeny közét. Ugyan mi történnék, ha az ekkép bebástyázott parti birtokoknak csak egy láncszeme indulna is pusztulásnak? Okvetlen régi bajaiba esnék Bodrogköz! Ámde bizonyosan pusztulásnak indul efféle bástyázatok nemcsak egyike, de alkalmasint mindnyája, ha legalább oly mennyiség, mellynek birtoka elégséges tehetséget nyújt a fenállót mindig kellőleg fen is tartani, folyvást egy gazdának kezeiben nem marad. Diriboltassék csak ez is végtelenig el, mint eddigelé nagy bölcsen a magyar nemesi ingatlan: és jó tehetségű parti lakosok helyett, kik midőn védik sajátukat, védik egyszersmind a mögöttüki tájt, és egy uttal a hazai virágzásnak nem csekély részét képezik, okvetlen jobbadán koldusok és korhelyek, s minden esetre „tehetetlenek” — mert hasonló mindig hasonlót szül — fognak a végbevitt munkák fölött állni őrt, kik szintolly kevésbé fogják imádságaikkal, vagy nemes hasonsorsuaikként lármával és ólmos botokkal medrükbe visszariasztani a tuláradozó vizek dagályait, valamint hiányos rendszer következtében oly nagy számmal tökéletes tönkre jutott kortes nemességünk sem fogja fohász-kodásával, vagy vad rivalgásai által, sőt éppen ólmos botjaival hazánk hasznát előmozdítani soha is, de való-

dílg csak saját magáét sem; míg természet szerint az egész ismét pusztulásnak indul, s legfájdalmasb érzésekre fakad a mélyebben gondolkodónak keble, hogy az égnek aránylag olly kimondhatlan sok áldásai közt, melyekkel megajándékozá e hazát, még nem tudott eddig-elé a magyar nép, s jobbadán saját hibája miatt, kibontakozni csak legsürgetőbb bajaibul is, s elvégre megvetni egy szebb jövődő alapját.

Tanodák, s kivált minden osztályzatra számitott ipartanodák kimondhatlan hasznát senki sem tagadhatja, mert senki sem kételkedhetik, ki készakarva nem akarja behunyni a való előtt szemét, hogy e világon nincs nagyobb hatalom, melly előtt elvégre mindennek meghunyászkodnia kell, mint a kicsinosult emberi velő. S kivált akkor, midőn milliók birnak illy kincscsel! Miszerint nincs is a köz nemzeti gazdagságnak biztosabb s kivált tartósb alapja, mint a köz nemzeti értelmiség! Azon egyedüli különbség, melly a néptanodákat illetőleg létezhetik, itéletem szerint csak abban áll, hogy minden veszélytül menten valljon mikor üt azok megkezdhetési órája? És e tekintetben teljes meggyőződése az, hogy csak akkor, mikor politikai köre a népnek már annyira tágult, mihez képest abban minden szétrombolási veszély nélkül szabadon froghasson is. Meggyőződése oka ez: A népek ujjaalakulása, mikor t. i. éppen átmenetben vannak lebilincselte állapotbul szabadabb létre, okvetlenül mindig némi felingerültséggel jár, valamint beteg test sem fejlődhetik soha is ki egészségre a természet efféle küzdelme nélkül. Már miután minden politikai mütételnek nincs s nem is lehet magasb czélja, mint 1ször lehető legtöbbek valódi szerencsáját eszközölni; és 2ször e szerencsét lehető legolesőbb áron megvásárlani: ugy hiszem, minden, a ki-

nek politikai befolyása van, szorosán köteles, a most érintett átmenetelt, melly, mint említők, soha nem járhat bizonyos ingerültség nélkül, mennyire csak bírja, minden hagymázos és forradalmi elmérgülésektől menten tartani, minthogy hagymáz és forradalom még a legerősb s legönállobb népeket is vajmi közel hozhatja sírhoz, s annál könnyebben oltyasokat, mellyek nem igen erősek, s e fölött még házassági viszonyok közt is élnek; mit kivált nekünk magyaroknak nem lesz felesleg, ha nemzetiségünkhez mutatott ragaszkodásunk több mint 'szinjáték,' szakadatlan éberséggel szemben tartanunk. — Ámde kérdem: mi okozott eddigelé minden népforradalmat? Összevonva, bármilly alakban egyébiránt, bizony soha nem egyéb, mint az, hogy megnőtt a nép, és ruhájába nem férvén többé, biz kitört abbul és elszakítá azt, mi = forradalom. Mellyet ehhezképest csak úgy kerülhetni el, s a nemzetek átalakulási működését okszerinti reformatiók által csak úgy mentetni vérfoltoktól, sőt vérpatakoktól meg, ha előbb tágitatik a népek ruhája, mielőtt kinőnének abbul, vagy más szavakkal: ha politikai köre tágíttatik a népnek előbb, mintsem növése még oktatás által sürgetve mesterségesen is előmozdítottatnék. Én, bár milly paradoxnak látszasék is, mit mondandok, csak kevéssel ezelőtt nem voltam a népnevelés, vagy jobban mondva a 'nép felvilágosítás' mellett, mert tisztán áll előtttem, hogy nyomorult politikai köre közt, mellyből úgy szólván némileg csak tegnap merült ki a nép, vagy kétségbeesésre, vagy nyilt lázra neveltük volna azt. Minek természetesen egyikére sem kívántam ez öntudattal nyújtani segédkezet. S pedig, mert nincs kegyetlenebb tény, mint valakit ámitásibul s jobbat nem ismerő megelégülésébül felrázni vagy éppen felkorbácsolni, mielőtt egy uttal ámitásiért valóságot s

felébredt vágyainak szabadabb hatáskört nyújtani nem volnánk képesek. S aztán, mert nem érhetne minket magyarokat nagyobb csapás, mint ha lázba, forradalomba gyulna a hon! Ki tehát e csapást minden módon kerülni s hátráltatni nem ügyekszik, az, bár milly tudós és nagy tehetségű férfiú legyen is egyébiránt, semmi esetre nem hű magyar, kitül nemzeti felvirágzását és saját szellemünkbeni felemelkedését várhatná a hon. — Miután azonban közelebbi időkben nem kis mértékben tágult a magyarországi egyetemes lakosság politikai köre, s miután én legalább nem akarok csüggedni azon reményben, hogy alkotmányunk napról napra tágasb és biztosb alapra fog állítani; s más részről, nevetlen, műveletlen néppel, például olly nagyszerű kertet alkotni akarni, milly kertté a Tisza völgyét kifejteni lehetni, valóságos Döbrögi-féle elbizottság: én úgy, mint ma állnak a dolgok, s azok hihetőkép holnap még inkább kifejleni fognak, minden néposztályra számított kisebb nagyobb ipartanodák kellő számbani felállítását nemcsak napi renden levőnek, de ha pangó állapotunkbul általános virágzó létre jutni kívánunk, mulhatlanul szükségesnek tartom.

Zálogos hitelintézetek mindenek fölötti sürgető létéről, nem hiszem, hogy sükség volna csak egy szót is vesztenem. Mert, ki nincs már arrul előleg tökéletesen meggyőződve, hogy jó hitelintézetek nélkül egyes sem, annál kevésbbé egész nemzet, de csak nem is mozdulhat; és ki nem érzi, hogy a felállított váltótörvény által szinte halálos dőfést nyert nemzetiségünk, s ekkép ránk magyarokra nézve nem kevésb, mint 'életkérdés,' e törvény megsemmisítő hatását zálogos hitelintézetek által minél-előbb ellensúlyozni: annak tudatlanságán vagy tudományán diadalmaskodni én nem vagyok képes.

Szintilly tisztán áll a szabad közlekedések mindenek fölött sürgető léte is, mint én gondolom; mert ugyan mit ér víztül megmentett sokkal több mező, mit a kifejlett műveltség által határtalanul nagyobb mennyiségben kiállított termés és árú, ha nem lehet a' felesleget a nélkül, hogy fuarozás által ugy szolván maga magát nagy részben fel ne emészsze, odébb szállítani? És valljon lehet-e csak egy kis ép velővel azt hinni, hogy a hon és a benne lakó nemzet valaha elérhesse általjános egészségi pezsgőségét, mielőtt a honban és abbul ki legszabadabban ide s tova nem foroghatni? Közlekedések nem egyebek, mint üterek, mellyek ha szabadok, a test is virágzik, midőn ha tespednek, lankad az egész organismus is.

A kevéssel megelégtelési philosophia az emberi szerencsének tagadhatlanul nem legroszabb keze; mert ki kevéssel meg tud elégedni, minden bizonytaln bölcsebb s így szerencsésb is, mint az, ki szűkebb körülmények között kielégithetlen vágyak által kinoztatik. — Ámde más részről nincs tan, melly annyira ki volna téve ferde magyarázatnak, s olly sokszor szolgálna restségi ürügyül. S ugyan is, e tan bölcsesége nem abban áll, hogy emberséges uton értelmiségünk és szorgalmunk által ne iparkodjunk a világnak emberhez illő minden lehető éleletiben részeseülni, hanem hogy azok élvezésében józan logikát tartsunk, azokkal mérséklettel éljünk, s elvégre, hogy azokat jó kedvvel nélkülözhezzük is, ha kell. — Általjános cynismus okvetlen köz lethargiára, legfeljebb contemplativ létre vezetne! Lethargiában, contemplatióban merengő nép azonban, ha ezen lét a szerencse acmeje volna is, s pedig bizonyosan nem az, mai időkben nem tarthatja fen semmiféle függetlenségét. Elnyeletik szomszédjaitul, valamint szittyá élet sem folytatható, szolgáltságba-esés veszélye

nélkül, polgárisodott Európában többé. Midőn ha nem csak egy kettőben — mert hiszen egy kettő tiltott uton is eljuthat céljához — de ha százazrekben, milliókban ébred fel a több élvezés iránti vágy, ezt egyedül több munka és pedig értelmes munka által elégíthetni ki. Ámde a munka ugy a családi, mint a nemzeti szerencsének legmélyebb, legtartósabb sarkalata! — Egyébiránt, valljon miért nyernének a milliók szabadabb cselekvési tért, miért fárasztanak magokat több tanulással, végre miért foly-na nehéz munka közt veritékük, ha állatilag is el birnának tengődni? Hazánk felvirágzása s erősítése végett tehát szükséges, kivált a magyar népbe — mert tán ebben van a legfőbb cynismus — minden módon belé csepegtetni, hogy nem az az okos, ki nem szerez, hanem az, ki szerzeményével mérséklettel s nemesen tud sáfarkodni.

Harmonia a kormánynyal, s ennek minden módoni utilisatiója oly kellék, melly nélkül tán meg lehet ugyan maradni, s pedig minden nagy fejtörést kerülve, a régiben; ámde hogy nélküle mikép lehessen nagyobbyszerűt, tartóst és kivált általjánost alkotni, azt én soha nem tudtam s ma sem tudom felfogni, mint minden bizonnal senki az egész világ hátán sem tudja, kinek országos szerkezetrül, legyen az aztán bármilyen, józan felfogása van. Mert hogy abnormis állapotban, mikor a nemzet vagy ennek legalább pezsgőbb része disharmonia sőt újhuzás közt él kormányával, s ennek jogszerű hatását és erejét nemcsak utilisálni nem óhajtja, de épen ellenkezőleg azt minden módon paralysálni, sőt megtörni erőlködik, hogy illy állapotban nagyobbyszerűek-, tartósak-, s kivált általjánosaknak lehessen megvetni alapját, azt csak az hiheti, ki álmodik és ki álmait valóságnak tartja. Áldom is ezért azon pillanatot — s bár nyilnék meg e tekintetben honunk

jelesbjeinek szeme, mielőtt késő volna — mikor a kormány Magyarországra nézve a nemzeti és alkotmányos haladás elvét kimondotta, sőt némileg már alkalmazni is kezdette. Áldom e pillanatot pedig azért, mert csak ezóta vált reményem hiedelemmé, hogy Magyarország még kiemelkedhetik hamvaibul, feltéve, ha — és a dolog itt sarkallik — a nemzet derekabb része használni is tudja ezen a gyökerüknél megváltozott események kedvezőbb fordulatát.

Sokan, kik politikai pályámban minden tőlük kitelhető erővel következetlenséget akarnak észrevenni, eddigi működéseimre hivatkoznak, azt mintegy gyámokul kívánván annak bebizonyítására használni, hogy a kormánynak sem kimélése, sem utilisatiója, nagyok végbevitelére nem szükséges.

Ámde kérdem: voltam-e én valaha újhuzási állásban a kormány átellenében? Sőt nem iparkodtam-e minden időben azt, mennyire csak lehetett, utilisálni? pedig azon időben, mikor én léptem fel, s nemzetiség és alkotmány lesújtva csak hajszálon függött, és mindenben nyilván volt az egybeolvasztás és központosítás rendszere követve, tán több ok lett volna ellenséges kifakadásokra s egyedül saját erőre való támaszkodásra, mint ma, mikor a régi rendszer elhagyva, jelen bajaink okát főleg csak az képi — mert sehol sincs rosz akarat — hogy régi és annyira szövevényes magyar szerkezetünkhez s nem kevésbbé szövevényes közállományi bonyodalminkhoz képest, sem egészen kellő vágásban, sem elég szaporán, sem olly nagy vonásokban nem fejlik ki s nem forog nemzeti és alkotmányos életünk még, mint a millyen után szomjazik minden hű hazafi; csakhogy a felszines és éretlen nemcsak bevárni s eszélyesen közelíteni nem tudja

ez időt, de indiscret tulhajtása által mind inkább hátra löki, sőt egészen compromittálja azt. S aztán ugyan mi nagy állott Magyarorszáiban általam vagy mások által még lábra, mi említést érdemlene, kérdem? A magyar törpeségekhez szokott s könnyen elbizakodó szemeknek tán sok, megengedem; de azon mérték szerint, mellyel legalább én mérem nemzetek nagyságát, és szeretném hovahamarább mérni nemzetünk kifejlését is, valóban semmi, mivel csak egy kissé is szabad volna dicsekednünk!

Nem, nem! Kormánynyali harmonia s annak minden módoni utilisatioja nélkül — mi aztán természetesen megnepszünő s kivált dögönyöző ellenzéssel nem igen jár — semmi nagyobb szerüt, alapost és kivált az egész nemzetre hatót végbe nem vihetni! Ez előttem axioma. — És ha tettem e haza körül némi nem egészen rosz szolgálatot, az valóban nem abban áll, hogy egykor én is iparkodtam az elfásult nemzetet halálos dermedésébül felrázni, s egyet és mást — minthogy a kormány nem főzött semmi alkotmányost és magyart — saját modorom szerint főzőgetni; mert hiszen ehhez nem kellett egyéb, mint egy kis bátorság és áldozati készség, midőn könnyen volt előre sejdíthető, hogy egy pillanati neheztelés után e csekély fáradalimimért legott rokonszenvű tapsát nyerendeném a nemzetnek; hanem az által fellettem polgári kötelességemnek tán némileg meg, és ha valamiért, tán ezért fog engesztelő hangulattal egykor rólam itélni az utód, kivált ha szavaimra figyel, hogy saját szeplőtlen hírem elibe tevén honunk hasznát, elég önmegtagadással birt kedélyem, előrehaladott éveim daczára — mikor a megismerés legjobb esetben csak a síron tul következhetik be — tettlegi példaadásom által

is erősíteni legujabbrul azon, sokaktul fel nem fogott és még többektul az apostasia legémelygetőbb moslékával betajtékozott tant, hogy valamint vannak idők és körülmények, mikor lehetetlen a kormány egy lépését is nem ellenzeni, szintugy léteznek viszont időszakok és csillagzatok — a mostani pedig illyes — mikor ha még azok sem nyujtanak segédkezet a kormánynak, kik soha nem adtak a nemzetnek bizodalmatlanságra okot, s kiknek más részrül alapos reményük van, a kormány pártolása által nagyobb vonásokban szolgálhatni a hont: akkor szinte lehetetlen, miszerint az egész hovahamarább sarkábul ki ne forduljon, vagy legalább régi pangásába ne essék vissza, mitül őrizzen a Mindenható, ha ez áldásaért bár legnagyobb kincsünket, honosink rokonszenvét kellene is, a félreismerésnek s ezzel járó visszavonulásnak olly annyira kinzó fájdalmitul sujtva, áruba bocsátnunk!!!

Anyagi oldalait a kérdésben levő dolognak már tárgyaltam, de azokra ismét visszatérendek, mert tulajdonképp azok idővesztés nélküli alkalmazása az, mi e jelen röpirat fő lényegét képezi. Némiek megelőző felhozását s részint újraérintését azonban még szükségesnek tartom.

Sokan azt hiszik: olly törvényjavítások nélkül, miknek részét itt elősoroltam, nagyobbyszerü vízrendezéseket, mint például a Tiszavölgyé, ámitás nélkül végbevinni nem lehet, s ekkép logikaibb volna bevárni azok megalapítását előbb, mint félszeg munkába kezdeni. S igaz, nemcsak efféle nagyobb, de általján véve még kisebbszerüeket sem vihetni kimerítőleg s talpraesetten, szellemi segítség, azaz czélszerű törvények hozzájárulása nélkül, végbe. Ámde hogy azért, mert csak szellemi segítség ad-

hatja meg a dolgok tökéletes kifejlését, mindaddig, míg az országgyűlés egybe nem ül és segédkezet nem nyújt, semmi czélszerű ne történhessék. s ekkép annyi század után, mellyeken keresztül a Tisza völgyét illetőleg alig történt valami, szinte két évnek mintegy ráadásul újra minden haszon nélkül kelljen leperegni: ez nem áll. Ugyanis, most van ideje előre munkálni minden tehetséggel — mert országgyűlés csak úgy szülhet jó törvényt, ha ez jó eleve meg van foganzva már — hogy a fentebb felhozott oly annyira szükséges szellemi segítség minélelőbb életbe lépve, ne késsék a hon minden ereibe új egészséget s erőt lövelleni; és szinte most van ideje, anyagi s főleg egyesületi tekintetben, megindítani a dolgot, mikép aztán az anyagi a szellemire, s a társulati az országgyűlésire hatva, s annak idejében ‘viszontlag’, minélelőbb elérje a Tiszavölgy és általánosan a magyar föld azon halhatatlan emberhez illő kifejlését, melly után minden felvilágosodott és hű magyarnak legőszintébben nem buzognia lehetetlen. — Egyébiránt ki azt hiszi, hogy csekély erőnkkel s mindenben aggasztó hátramaradásunk közt, egy két év alatt ‘óriási munkákat’ fognánk végbevihetni, s ekkép tán jó lenne bevárni a legközelebb országgyűlést, nehogy addig véletlenül valamit tán elrontsunk: az, tán káposztaföldjei közt, vagy nem bír legkisebb czirkalommal is igazi kifejlésről ítélni, vagy egyenesen — bármit pengessen is egyébiránt ajkán — ‘pangás hőse’, kinek, tudja mi okbul, érdekében fekszik, hogy ne történjék semmi; s ki ekkép, mit egyenesen hátráltatni nem bír, azon thema szerint: „qui habet tempus, habet vitam“, legalább hátrább lökni ügyekszik.

De bizony egy pillanatot se veszítsünk többé! Nemcsak azért, mert lehetetlen elvesztett idők bajai helyre-

állításához elég serénységgel fogni, és Magyarország pilanatai olly igen drágák; hanem legfőkép azért, mert addig is, míg a törvényhozás belészól, ugy alkalmazhatni a teendőket, mikép ezek nemcsak össze nem fognak ütközni azokkal, miket a törvényhozástul remélünk, de éppen ellenkezőleg, olly nagy világosságba helyezendik némi törvények mindenek fölött szükséges, de egyszersmind az egész hazára kimondhatlan nagy hasznot árasztó létét, mikép azok létesülése ellen aztán nem fog szegülhetni egykönnyen sem a nemzet nagyobb része, sem a kormány.

A Tiszavölgy rendezését közvetlen sem a kormány, sem a nemzet nem eszközölheti, mert sem egyiknek, sem másiknak, ha így lehetne mondani, nem ég a do-log eléggé bőrére, mihezképest mind azon vidéki sőt határi munkákat annyi erélylyel s megnevenszünő szorgalommal kifejtse s fen is tartsa, mint a mennyi az ügy tettelegi végbevételére *conditio sine qua non*. — Ámde erre még a tiszavölgyi vármegyék, mint legközelebbek, sem alkalmasok. Nem alkalmasok pedig az éppen most érintett okbul. Mert hiszen a vármegyéket, mint megyéket *in toto complexu*, sem érdekelheti a Tiszavölgy rendezése olly „szüntelen égetőleg“, *) mint a milly alkalmatlan-

*) Szabolcsnak például, ha nem csalatkozom, 4ed része van néha víz alatt, míg a 4re osztott egésznek 3 része, minden áradási bajtul ment! Már kérdem, hihető-e illy körülmények közt, hogy megyei szerkezetünknel fogva és mind azon érdekhez képest, melly egy megyét fel és alá, jobbra és balra hullámoztat, a 4dik rész, ha azt saját magában nem keresi, ámitás nélküli elég támaszt találjon bajai ellen a megyének szárazon maradó többi 3 részeiben? Igen, tán talál valamellyes ideig óráigi segélyt, ha véletlenül éppen több nexus, terrorismus s efféle létezik az ázott részletben, mint a mennyi van az egészben; ámde változék csak ez — s ugyan kérdem, mi változékonyabb a nap alatt ezen alapnál? — s csakhamar de nyoma sem mutatkozik a valamellyes ideig óráigi segélynek, mellyel egyébiránt verebet fogni tán igen, de rohanó vizeknek parancsolni nem lehet.

sági fokozat mulhatlanul szükséges, mind azon helybeli erők kifejtését s megnepszünő éberségben tartatását eszközteni, mik nélkül illy sokszövevényü munkát nem vihetni végbe.

A kormány s nemzet csak közvetve pártolhatja az ügyet, valamint az illető megyék is. — Ámde ezen pártolás a dolog fölényegét képezi, melyet éppen olly kevéssé szabad megtagadni az illető vármegyéknek, valamint a nemzetnek és kormánynak sem. Mert ha nem égeti is a Tiszavölgy baja a kormányt s nemzetet és az illető megyéket olly közlül, mint a szóban levő ropant vízszerkezet parti lakosít, ugyan kit érdekelhet magasb szempontbul felfogva erősebben, s mondhatni közelebrül, Magyarország legkifejthetőbb részének felvirágzása, ha nem a kormányt és nem a nemzetet, s ekkép az illető megyéket is? És egyébiránt, minden magasb szempont nélkül ugyan nem lenné-e a kormány és a nemzet a Tiszaszabályozás utáni szabadabb közlekedésnek szerfelett nagy hasznát legott? Minden kétség nélkül. Miszerint a méltányosság legszerényebb szabályihoz képest meg is kívánhatja a Tiszavölgy, mind a kormánynak, mind a nemzetnek, mind az illető megyéknek leghatályosb pártolását.

A kormányt a nemzettel egyetemben, mint törvényhozást illeti, mind azon szellemi javítások létesítése, mellyekről fentebb emlékezénk, s mellyek egyedül képesek lehelni életet az ügybe, s azt tartós virágzásra emelni. Szintugy illeti a törvényhozást, nagyobb szerü pénzalapot alkotni, mellynek híjával vajmi sok czélszerű törvény, mint például a szabad közlekedéseket s ipartanodákat illetők, mellyek nélkül Tisza völgyét, mint tán eléggé megmutattam, kies kertté nem varázsolhatni, bi-

zony csak irott malasztok maradnak a nagy könyvben örökleg. Nem sokára bekövetkezik az országgyűlés. Áraszsa áldását az egek ura az ott egybeseregülőkre, mikép a viszonos érdek megismerése elvégre életet adjon annak, mi a magyar nemzetet s ez által a fejedelmi széket magasbra emelné.

Ámde a kormánynak, mint végrehajtó hatalomnak a Tisza völgyét illetőleg még más kötelességei is vannak. És ezek: a vezérlés, felügyelet, és a segédkezés.

Mi az elsőt illeti, személyemet választá eszközül.

Megilletődve állok e gondolatnál íróasztalom mellett s mosolyra fakad ajkam. Te agg legény — így rebegek magamban — kiben sem elég tudomány, sem többé elég életerő nincs, te fogsz lenni vezér, s pedig olly ügyben, mellynek példája — ha ollyatén vonásokban sikerül, mint én azt képzelni tudom, sőt bizonyos vagyok, hogy sikerülhet — e világon még alig van: és semmiségem érzetében pirulok. S valóban, ha nem tudnám, hogy ollykor az égi lakosok kicsinyek által szeretnek nagyokat alkotni, és ha nem sejténé lelkem, hogy szeplőtlen hazafiság, mellynek édes érzetét szabad élveznem, néha még ott is sima utakra talál, hol a legnagyobb tudomány és életerő, mellynek azonban illy alapja nincs, előbb utóbb bizonyosan megakad: soha magam illy óriási munka élire tétetni csak azért sem hagyom, mert azt, mint én gondolom, aztán immel ámmal vinni nem szabad.

Ámde ben vagyok, és azért hadd vigyem azt, mint eszem sugja, mint keblem kész, míg birom. Ha előbb utóbb kiesik a fonál kezemből, hadd vegye fel azt más, s én elég boldog leszek, ha míg élek, legalább egy kis, ha nem is kellő mozgásba tehetem azt. S azért

hadd adjam itt még röviden elő, mikép szándékozom megindítani a dolgot.

Miután azt hiszem, elégségesen megmutattam — s valóban szükséges, vízszabályozási dolgokat is elvégre egészséges alapra állítani — hogy a Tiszavölgy rendezése közvetlen sem a kormányt, sem a nemzetet, sem a tiszai megyéket nem illeti, hanem csak a közvetett pártolás, természetesen azon kérdés merül fel: vajjon kit illet tehát az érintett munka végbevitele közvetlen? Mire én röviden azt válaszolom:

„Egyenesen a parti lakosokat és általján véve mind azokat, kik a végbeviendő szabályozás gyümölcseit közvetlen élvezni fogják.“

A dolog végbevitele ehhez képest s mind annál fogva, mit fentebb érinték, minden kétség nélkül egyenesen a magán-egyesületek körébe való. S csak az a kérdés: vajjon egy vagy több társulat alakulása hasznos-e a kitűzött cél elérésére? Mire nézve véleményem ez:

Egy társulat kevesebb szövevénynyel jár, mint számos; és e szerint, hol csak lehet, jobb egy társulatban állni szorosán, mint szétágazva többekben. Ez azonban a Tisza roppant völgye rendezését illetőleg teljességgel lehetetlen, minek bebizonyítására úgy hiszem egy szót sem szükség vesztetni; mert hogy Tisza-Ujlaktul kezdve Szalánkemenig, s ekkép körülbelül 160 mérföld hosszúságban, azon nagy kiterjedésű völgy, mellyben Szamostul kezdve Marosig a Tiszába ömölve olly roppant víztömeg egyesül, s mellyben az érdek annyira

különböző, egy társaság működése által nem érheti el kellő kifejlését, az világos.

A Tiszavölgy rendezésére ehhez képest számos társulat kell, hanem a dolog sikere végett semmi esetre nem több — mert az illyesek nagyobb száma nem egyéb „malum necessarium“-nál — mint a mennyi egybefüggő s egyéredű vizszerkezet ezt szorosán megkívánja. Így például a Sajó meg a Körös nem fér egy társaság körébe, midőn Tokajtól Tisza-Füredig az ottaniakat viszont kár volna két társaságra szakítani.

Miután azonban a munkábani lehető legnagyobb egység az, melly nélkül üdvös czélt nem érhetni, ámde több társulat közti egység eszközlése s kivált fenntartása valami összetartó központ nélkül teljességgel lehetetlen, maga magától következik, hogy a munkábani ollyannyira szükséges egység végett, a most érintett egy egy külön szerkezetű társaságok mellett, egy olly központi testületnek is szükséges alkottatnia s folyvást fenállania, mellyben a külön és úgy szólván helyhez kötött társaságok érdekei egybeolvadjanak, és ha valami szétágzás fordulna elő, az lehető legrövidebb uton kiegyenlíthetessék.

Nagy csatát kell nyernünk, ez a feladat. Ámde azt egy ezreddel ki nem vihatni! Járuljon tehát ahhoz annyi, mennyi szükséges, csak hogy szétágzva, vagy egyik a másik ellen, egy ezred se működjék, mit egyedül úgy kerülhetni el, ha mindnyája, saját szerkezetének s elkülönzött, tökéletesen önálló létének daczára, még is csak egy terv, egy rendeletnek hódol; miknek készítése megint nem veheti eredetét egyebütt, mint az egésze felügyelő tábornoki velőben, vagy ennek tanácsában.

És im ez a külön és egybeponosító társasági testületek körüli eszmém váza!

Alkalmazását következőkép gondolnám legcélrányosabban eszközölhetni:

Jövő 1846dik évi január 19ikére Pestre bátorkodtam meghíni képviselőit azon külön társaságoknak, mellyek a Tisza völgyén már azelőtt, vagy legközelebbi tiszai utam következtében alakultak.

Össze fogunk jöni, s működésink — mint én gondolom — tán ezek fognának lehetni: *)

Választása egy központosító tán kisebb testületnek egy vagy két elnökkel, mellynek a társasági tér körei közt tiszte az volna, hogy céljául a Tisza völgyének általános kifejtését tűzve ki, azon egyesítő pontot képezze. mellyet felhozék, s melly a helyhez kötött számos külön társaság közti egység fölött öröködjék.

Sokan, tudom, alkalmasint azon véleményben vannak, mintha ezen most érintett provincia személyemet, mint az országos közlekedési bizottság elnökét, illetné. S igaz, tulajdonkép személyemet illeti, de csak közvetve s csak annyiban, a mennyiben a személyemre ruházott hivatal által nyerheti el az egész roppant ügy a kormánynak vezérlési, felügyelési és segédadási hozzájárulását. — Nekünk eddigelé azon kapcsolatrul, mellynek nagyobbyszerű vállalatoknál a kormány és vállalkozó testületek közt létezni kell, mihez képest ezek szabadon forogva, a kormány pártolását még is élvezzék, sem tiszta fogalmunk nem volt, sem alkalmunk efféle fogalmakat tisztába hoznunk. Vagy ki lón küldve a

*) Az ülések belső oeconomiájáru, melly szinte fontos, de annak idején a' körülmények szerint legcélszerűbben szinte maga magátul fog kellő forrásba jöhetni, ez alkalommal bármit is mondani, szükségtelennek tartom.

királyi commissarius, és 'teremtett,' a mennyit vármegye-erővel s felemelt sóár-alapi pénzekkel éppen teremteni tudott; vagy saját tehetségükre szoritva, csak annyiban érezték a vállalatok a kormány létét, a mennyiben ez fölöttük felügyelést gyakorlott.

Felfogásom szerint, ha nagyobb szerűeket akarunk életbe hozni, mulhatatlanul szükséges, mennyire csak lehet, az egyesületi erők előnyeit a kormányi pártolás sulyával összeházasítani; s e szerint azon két tényezőt, melly valóban nem nagy hasznunkra olly sokszor áll ellentétben — a kormányt és nemzetet t. i. — legalább ollyasokban egybeilleszteni, mint millyenek az anyagiak szoktak rendszerint lenni; például vizek szabályozása, közlekedések javítása s effélék, mikben nincs olly elvkérdés, melly szétágzásra nyujthatna okot, vagy ellenségeskedésre szolgálhatna ürügyül.

És ím ezen ollyannyira kívánatos egybeillesztés minden módoni előmozdítása az, mi, a mennyire én fogom fel, azon hivatal köréhez tartozik, vagy jobban mondva: tulajdonképi philosophiáját alkotja azon hivatalnak, mellyel ő Felsege személyemet felruházni kegyeskedett, s mellynek, mennyire csak lehet, részint személyesen megfelelni, részint annak az éppen most érintett magasb szempontok szerinti hatáskörét a jövőkre nézve is megállapítani, sem időt, sem fáradságot nem kimélendek.

Ámde hatásköröm nem egyedül a Tisza völgyére terjed. Van számtalan egyéb, mik ha nem olly fontosak is, mint a Tiszavölgy rendezése, igen fontosak még is, és hasonlóul megkívánják a kormányi és hazai erők egybeillesztését.

Világos ehhez képest, hogy ha személyem részt vesz is a Tiszavölgy rendezésében, vagy, ha szerénység-megbánás nélkül mondani szabad, személyem képezendi is annak

forduló sarkát: azért még sem mellőzhető el, sem azon velem folyvást munkáló központi testület, melyről csak most tevék említést, sem természetesen mind azon helyhez kötött több vagy kevesebb társulat, melly, mint mindannyi ezred, a Tisza s mellékvizei fölötti diadalhoz elkerülhetlenül szükséges.

Már valljon el van-e eddigelé osztva az egész Tisza völgye annyi vízszabályozási társulatra, mint a mennyi egy folytonos lánczolatban összefüggve szükséges, miszerint sehol hézag ne maradjon; megjelenik-e továbbá jövő január 19-iki gyűlésünk alkalmakor elég érdeklött; s végre leszen-e ezekben akarat, ollyfele egybepontosító testületet, melly aztán személyemmel meg nem szűnő érintkezésben maradna, hosszabb időre és állandóul megválasztani: ezt nem tudom; — de a dolog sikerére valamint az szükséges, hogy az egész Tisza völgye, minden legkisebb bitangféle rézs nélkül, mellyen aztán minden bizonnyal beütne a farkas, egy compact társulati szerkezetben álljon, szintugy *conditio sine qua non*, miszerint a dolog egybefüggő fonalárul velem együtt egy olly központi testület gondoskodjék szünetlen, mellynek tüsténti, habár csak ideig óráig választását javaslom. — Többnyire a munka olly ropant, hogy jóllehet pillanatot sem kellene veszteni többé annak minél előbbi megkezdésére, azért még sem szabad a végbeviteli szerkezet organisatiojával szeleskedni, mint-hogy a jó szerkezet aránylag kevésb munkával is szülhet sikert, midőn a rossz szerkezet a legnagyobb erőfeszítést is sikertlen munkává kárhoztatja. — Nézz magad körül hazafi, s csaknem mindenben, mi magyar, fogod tapasztalni állításom igaz létét!

Munkálni szerfelett soknak kell, s nem csak immel ámmal, ma nem, holnap tán; mert hiszen ha valahonnan,

bizony a Tiszavölgy saraibul s mocsáribul ki nem reppen munka nélkül a sült galamb. S általján még azoknak is, miket látunk, nagy részét maga Isten sem alkotja közvetlen, de csak annak nyujt segílyt, például ad buzát, ki illyest szorgalmasan elkészített földbe vet is, ápol is. — Mikép tessek csudákat tehát szegény én, ha azok, kiket leginkább érdekel a dolog, olly egyesülési szerkezetbe nem lépnek, a millyfélék nagyobbszerűeknél egyedül képesek, az emberi munka sikerét biztosítani.

A központi, vagy nevezzük inkább központosító testületnek — mert hiszen nem az czélja, hogy központban például Pesten lakjék, hanem hogy központosítson — megalapítása mellett ehez képest mind azon helyi társulatok organisatioja is mulhatatlanul szükséges, mellyek felállítása nélkül, mint eddigelé arrul tán mindnyájan meg vagyunk győződve, kik e lapokat forgatjuk, olly nagyszerűt, mint a kérdésben levő ügyet, igazi diadallal végbe vinni nem lehet.

Már hogy ezek mikép fogják magukat rendszeresíteni, vagy inkább, mikép volna jó és czélszerű, hogy magukat rendszeresítsék: az, noha igen fontos, csak azon okbul sem való ezen inkább csak tájékozásra alkalmat adni akaró röpirat szük körébe, mert efféle rendszeresítések annyira függnék helybeli és sok egyéb viszonyoktul, miszerint azokba elegendő körülményszeret nélkül avatkozni, vagy éppen azokat mind egy kaptára vonni akarni, teljességgel lehetetlen.

A legközelebbi január 19-ikén tartandó gyűlésnek, a most érintett központosító testület megválasztása mellett, még ezek volnának szükségképen teendői, miknek

részét már fentebb a dolog anyagi kellékei közt megpendítém; s ugyanis:

1-szor Egy technikai igazgatónak megválasztása, kinek, mint már mondók, egyszersmind a végrehajtás vezérének is kellene lenni.

2-szor Verificatioja annak, hogy valljon az egész Tisza völgye el van-e már látva, egybefüggő, elégséges társulatokkal, és ha nem, annak legcélszerűbb eszközlése, mikép a még szükségesek minélelőbb életbe lépjenek.

3-szor Az efféle már létező társulatok elnökeinek s választmányinak összeírása, illető szerkezetüknek pedig a végetti áttekintése, miszerint a szükséges egybefüggést közöttük s a központosító testület közt el lebeszen rendezni.

4-szer Azon technikai állomások kijelelése, melyek a dolog tettelegi végbehajtására megkívántatók.

5-szor Szerződésnek kötése, a külön álló de azért még is szükségkép egybefüggő társulatok viszonyaira nézve.

6-szor A legsürgetőbb munkáknak, mennyire lehet, tüsténti elhatározása, mikép aztán jövő évben idővesztés nélkül munkához lehessen fogni.

7-szer Azon kulcs meghatározása, melly szerint az illető járandóságok volnának fizetendőek; s végre

8-szor Készpénz-szerzés. *)

*) Az anyagi kellékek közt fentebb a 9-ik szám alatt „az előlegesen kidolgozott kulcsnak későbbi rectificatiójáról“ is tettem említést; ez azonban, mert csak később, t. i. a végbevitt munkák után eszközölhető, természetesen egyedül annyiban jöhet a legközelebb gyűlés tárgyalása alá, a mennyiben szükséges annak elvét már előre meghatározottan kimondani. Egyébiránt e szerfelett fontos szempontul még ez értekezés folytatában lesz alkalmam, némieket felvilágosításul felhoznom.

Az ügy sikeres kivitелére nézve, mint az eddig elősoroltakból láttuk, sokféle szellemieknek, mint nem kevésb számú anyagiaknak kell, s pedig lehető legnagyobb összefüggésben mozgásba tételniök s egybefolyaniok; egy tényezőnek hatása sem olly fontos az egészre nézve azonban, mint a technikai főigazgató qualificatiója. Errül, azt hiszem, senki nem kételkedik. És azért csak az a feloldandó kérdés: valljon hol lehet olly egyedre szert tenni, ki illy roppant munkára megkivántató tulajdonokkal el volna látva.

Én nem választanék idegent. — Okaim ezek:

1-ször Mert a főtervezőnek mind azon oknál fogva, mellyeket érinték, egyszersmind fővégrehajtónak kellene lenni. Már pedig, hogy valami külföldi notabilitás — és experimentum-csinálókra nem volna jó bízni a dolgot — annyira el fogná szálni magát, mikép számos évig a Tisza völgyét lakja — e nélkül pedig nem megy — azt bajosan hihetni.

2-ször Mert mi is birunk egyedekkel, hagyassék csak nekik szabad kéz s tétessék abba elegendő tehetség is, kik tökéletesen elégségeseknek fognának mutatkozni a kitüzött tárgy kivitелére; hiszen mi a tapasztalást illeti — noha mi csak krajczárokkal dolgozunk, hol mások fontokkal — ugyan ki turkált és turkál kénytelenségből többet mocsár és ingovány közt, mint honi mérnökeink, ugy hogy ha külföldiek jönnének is, még igen nagy kérdés: valljon tudnának-e aránylag olly kevés tehetséggel, mint millyennel mi szoktunk főzögetni, valami csudát végbevinni?

3-ször Mert a Tiszavölgy tökéletes rendezése legjobb esetben sem lehet szapora munka; más részről, a mostani annyira javult világi közlekedések minden elő-

menetelnek személyes megtekintését annyira könnyüvé tevék, miszerint az illetőnek tökéletesen módjában volna, mindent, mi külföldön történt vagy történik, meg-nemszünőleg szemmel tartani, és honi körülményinkhez szabva, czélszerűen alkalmazni.

4-szer Mert az egész ügy, ha így lehetne monda-ni, nem csupán technikai, de annyira van politikai és társadalmi állásunkkal egybeszöve, mikép külföldi csak bajjal és minden esetre csak hosszabb idő után barát-kozzhatnék meg mind azzal, mit e tekintetben tudni kell, ha nem kívánunk aranyért ezüstöt nyerni. *)

*) Hollandia több táján olyan a földkeverék, hogy azzal nem huzhatni gátot, mellyen a víz át ne szivárogna. Ámde azért még is vannak gátot, mellyen a kün levő magasb víz sulya által rendszeren minden tavaszkor beszivárog a földár. Miután azonban e földár — mellyrül mi magyarok is tudunk valamit — nem bír elég sulylyal, a gátokon kün apadó vizekkel szinte leapadni s a hebstyázott telekbül kilakarodni, azt minden évben annyiszor a hányszor saémalmokkal, újabb időkben gőzgépekkel kiszivattyuzzák. Ez meglevén, szántanak, vetnek és aratnak, e keserves mütélt évenként rendszeren ismételve, és az által sem kedvetlenítettven el, hogy nem ritkán munka vagy aratás közepett, a külső vizek áradása által beszivárgó földár mindenüket tönkre teszi. — Svalljon miért olly bohók — így lehetne kérdezni — illy körülmények közt fáradozni, és nem pihenni és pipázni inkább? Mire a felelet azonban az: Bizony csak azért olly bohók, mert az efféle bebstyázott és kiszivattyuzott telkek holdszám szerint 50, 60 sőt 70 pengő forint tiszta jövedelmet is nyujtanak évenként, s ekkép az efféle sanyaru munkát szintugy megérdemlik, mint a ráfordított nem közön-séges költséget is elbirják, és végszámításilag még sem ad a hollandi nép az ekkép kisajtolt aranyért többet mint ezüstöt. — Ámde kövesd e gyönyörű példát — mellynek egyébíránt örül az iparkodóbb ember lelke — saját kinemfejtett körülményink között Hortobágy táján, vagy az Ecsedi láp- és nádassal hajban: és kivetett aranyodért ezüstöt bizonyosan nem, de alkalmasint még ólmot sem teszsz zsebedbe! Mi, azt hiszem, untig bizonyítja, hogy sok, ki például Hollandföldön ezüstért aranyot képes aratni, nálunk aranyért sem volna képes csak ólmot is teremteni!!!

Sokan állításimmal tán ellentételesnek fogják találni azt, hogy én ez alkalommal „honfiaink mellett” emelek szót; midőn más esetekben abban helyezvén sulyt, mikép nálunk csak az lehessen technikai vezér, ki hasonnemű teremtéseit elő tudja mutatni már, ez által a honfiakat tetteleg kizártam!

De ugyan kérdem: nincs-e kézzelfogható különbség, például lánczhid vagy gőzhajó, és valami vízrendezés közt? Azt hiszem, legalább is annyi, mint angolnyelv és konyhalatán közt.

Én sem a honfiak, sem az idegenek mellett vagy ellenük nem vagyok, de egyedül a siker mellett, s e szerint elhatározottan az experimentumok ellen, mikre nekünk magyaroknak sem tehetségünk, sem időnk. Ehhez képest, miután sokkal bölcsőbb, a régibb nemzetek tapasztalásit az aratásnál fognunk fel, mint a szántásnál: természet szerint nem igen szerettem volna, budapesti lánczhidunkat s gőzöseinket honosink experimentáló kezei közt látni; midőn vízszabályozásokat tekintve még kérdés, caeteris paribus és körülményinket számba véve, ki tenne például Tisza völgyén több szerfelett költséges és hasztalan kísérletet, külföldi vagy honi műértő-e?

Többnyire: választassék bár idegen bár helyföldi, kiben aztán legtöbb bizodalom, mellyet nem erőltethetni, pontosul össze, csakhogy választassék „egy”, mert ha valahol, itt szükséges az „egység”; és ezen egy olly körülmények közé helyeztessék, mikép érezze ugyan felelősségének egész sulyát, ámde más részről minden gondtul menten, egész belnyugalom - s vidámsággal feszíthesse meg a fenforgó czél elérése végett mind lelki mind testi tehetségit, mi gondolkozó, magával számot

vetett férfiunál, kívül aztán lehet is várni valamit, csak akkor szokott bekövetkezni, ha nem egyedül anyagi léte biztosítatik jelen- és jövőre, de a megbecsülés azon mértékében is részesül, melly nélkül soha, vagy csak vajmi ritka esetben fejtheti a gyenge, annyi támaszra szoruló ember mind azon tehetséget, melly benne rejlik, tökéletesen ki.

Az, hogy egyedül magán-társulatok és ezek czélrányos szerkesztése s tökéletes együttmunkálása biztosíthatja a dolog szellemi oldalát; más részről pedig, csak úgy foroghat az ügy anyagi része kellő renddel, ha annyi helybeli technikai állomás rendeltetik a technikai főigazgató vezérlete alá, a mennyi szükséges: az, úgy hiszem, oly világos, hogy bármilly ellenvetésnek sem lehet kitéve, s ekkép szintazon kérdések egyike, mellyek tökéletes világosságba tétele s minél czélszerűbb alkalmazása, a legközelebbi január 19-ikén tartandó gyűlés elhatározandói közé tartozik.

Szintolly szükséges, egy közös társasági, minden illetőt egyformán kötelező szerződésnek kötése, és pedig elégséges sanctioval; *) mert ha nem létezik illy kötés, vagy az illyes csak papiroson áll, ugyan képzelhetni-e pillanatig is, hogy oly roppant munka, mint a Tiszavölgy rendezése, sikerrel járhasson? Minden bizonnyal nem. És e szerint ennek kötése is mulhatlanul megkívánja az érintett gyülekezet legnagyobb figyelmét.

*) A társulatok viszonti kötelességei fölött természet szerint az illető törvényhatóságok állanak őrt. — Mi azonban a parti, csatornai, gáti sat. sat. rendőrséget illeti — e nélkül pedig vizek körül állandót nem alkothatni — meg kell vallani, iszonyatos házag van egyébként elég testes törvénykönyveinkben. E tekintetben tehát gyógyszer, s pedig minielelőbbi gyógyszer kell. Addig pedig az illető megyék lelkes fel fogásátul függ e házagot lehetőleg és tetteg betölteni.

Már mi azon kérdést illeti, hogy némiek, mennyire csak lehet, tüstént jövő évben vétessenek munkába, úgy vagyok meggyőződve: ez mindenkinek, kit illet a dolog, legforróbb kívánata, valamint minden esetre saját legbuzgóbb ohajtásom is; mert hogy ok nélkül csak egy napot is veszítsünk, s nem csekély alkalmatlansággal s még több munkával járó összegyűlésünk ne legyen egyéb mint forma, legfeljebb „ülési élvezet“, melly néha olyannyira silány: az, miként senkinek, ki honunkkal jót akar, nem lehet célja, úgy minden bizonnyal enyim sem. Egyébiránt csak Istenért ne várjuk be a körülmények netaláni jobbrafordulását; mert ha véletlenül jól viselné magát jövő évben a Tisza et Co., rögtön el volna felejtve a baj, és olasz monda szerint, a veszélyből kigázolva, nem rakna a szentnek olly hamar oltárt senki is.

Tegyünk tehát, s nem úgy, mint ez vajmi sokszor történni szokott, lelkiismeretünk megnyugtatósa végett, vagy mert úgy követelik, minélelőbb „valamit“ — mert ezen „valami“ sokszor nem ér „semmit“ — de tegyünk tüstént „czélszerűt“.

Illyest azonban csak készpénzzel eszközölhetni. Miszerint ennek léte vagy nemléte dönti el a dolog, legyen vagy, ne legyen — féle sorsát.

És e tekintetben, mihez képest a „legyen“ váljék lehetővé, nézetem ez:

Vizsgáltsék meg, de méltánylással, mit lehetne a kormánytul annak fejében segítségül kérni, miszerint a Tisza könnyebb hajózhatása következtében tetemesen fogna ama szállítási bér csökkenni, melly most fizettetik a sóért, mi által okvetlen olly nagy haszon támadandna rögtön, mihez képest nemcsak illő, de szoros igazság is

volna, hogy ezen biztos haszon megnyerése végett a munka terhéhez a status is járuljon aránylag.

Meg kellene ez után állapotodni bizonyos kulcsban, melly szerint az illetők szorosán megkötnék magokat, hogy annak idején, mikor a rájuk eső részletes elrendezés — részletes mondom, mert az egészzet egyszerre nem végezhetni — már végbement, minden vonakodás nélkül le fognak tenni az őket illető díjt, de csak a kulcsnak későbbi, t. i. munka utáni rectificatiója szerint. Ezt hadd magyarázzam egy kissé.

Nincs nehezebb dolog, kivált annyira szövevényes vállalatban, mint a Tiszavölgy rendezése, olly kulcs kidolgozásánál, melly minden illetőre nézve axiomaigazságú, s ekkép általánosan szívesen elfogadott is legyen; sőt azt teljességgel lehetetlennek mondhatni. Mi tehát a teendő, hogy ez okbul a munka még se maradjon el, mellyet okvetlen meg sem kezdhetni, ha az illetők bizonyos fizetési kulcsban meg nem egyeznek?

Nem tehetni egyebet, mint a fizetést lehetőleg könnyíteni, és azon kulcsot, melly szerint a fizetéseknek történniök kell, olly közel vinni az axiomai igazsághoz, mint csak lehet. Ezt pedig akkép érhetni némileg el:

1-ször Ha elégséges készpénz szereztetik, miszerint a munka előtt senkinek se kelljen de egy krajczárért is zsebébe nyulnia; és

2-szor Ha azon kulcs, melly előlegesen készítetik, s melly szerinti fizetésre minden illető lekötelezi magát ugyan, csak későbbi, azaz végbevitt munka utáni rectificatio következtében, leszen egy kis hozzáadással vagy egy kis lerovással kötelezővé. — Hadd világosítsam ezt tovább.

Bizonyos 100,000 hold nagyságú táj víztüli megmentése például 100,000 forintra számítatik. Lenne ehhez képest egy egy holdért 1 torint fizetendő. Már ezen kulcsban mindnyájának meg kell egyezni, s mi több, e summa annak idejéni lefizetésére is magukat lekötelezni; mert máskép, ha ezt tenni nem akarják, természetesen nem is tehetnek készpénzre szert, azaz, nem fogának 100,000 for. kölcsönpénzt kaphatni. Ámde kérdem, ha a szabályozás végzete után, mellyrül előleg apodicticumot senki nem mondhat, az mutatkoznék, hogy a megmentett táj részébül Kanaan emelkedik, része ellenben csak haszonvehető föld, része végre nem lenne egyéb, mint székes vagy homoklapály: ugyan kérdem, igazság volna-e az, ha ezen valósággal csak később meghatározható osztályzás, az előleg s mintegy csak hozzávetőleg megállapított kulcs szerint volna terhelendő? S valljon nem úgy fogna-e inkább az igazság eléretni, ha bizonyos és csak erre ügyelő részrehajlatlan bíróság a Kanaan-féle birtokra holdanként például 1 for. 45 krt, a középrendüre 1 for., a székesre s homokosra végkép például 15 krt róna?

Axioma-igazságu kivetés illy mód által sem eszközölhető, igaz; de ugyan kérdem: létezik-e ennél czélszerűbb mód, az igazsághoz legalább annyira közelíteni, mennyire ehhez csak közelíthetni? S aztán ugyan mikép lehet a fenforgó és itt fővázlatokban ecsetelt dilemmából czélszerűbben s igazságosabban kigázolni?

Szabályozni akarunk, és ez helyes; mert ha nem több, legalább is bohóság volna, az előttünk földben fekvő kincset fel nem szednünk. Ámde nincs pénzünk. A kincset ehhez képest nem emelhetjük fel, ha nem szerzünk pénzt. Pénzt azonban valljon ki ad, ha visszafize-

tésre nem kötelezzük magunkat? Senki. — Tehát le kell, még pedig szorosán kötni magunkat. De ugyan kérдем, mikép, ha bizonyos kulcs szerint nem?

Igen, de ha ezen kulcs a munka után igazságtalannak mutatkozik, valljon rendén volna-e az, hogy még is a szerint fizessünk? Bizonyosan nem! Következőleg későbbi rectificatióknak okvetlen helyt kell adni.

Szövényes a dolog, nem tagadom. Mutasson valaki jobb modort, tessék, s ám fogadjuk el.

Addig is azonban, míg az efféle kisütve, kitarva nincs, én legalább nem hiszem, az előadottnál volna biztosb mód:

Kölcsönre tehetni szert, melly nélkül egy tapodtat sem haladhatunk, sőt még meg sem indulhatunk;

Megkezdhetni a munkát minélelőbb, mellyet minden elégséges ok nélkül hátralökni bűn volna. És végre

Olly közel járulhatni az igazság- és kölcsönös méltánylathoz, mint az becsületes emberekhez illő.

S most hadd végezzem e hosszadalmas és száraz előadást némi rhapsodicus eszmékkal.

„Jaj, igen nagy feneket kerit Széchenyi az egésznek! Bizony nem lesz belőle semmi.“ Így fognak, tudom, jelen röpirat után itélni sokan. Ámde kérдем: mi nagy haszna volt az eddigi „kisebb fenékkerítéseknek“? Bizony nem csak nem nagy, de éppen ellenkező; mert az eddigi, jobbára felszines, félszeg s minden összefüggés nélküli gyógyászkodás, ha kiváltságilag tán hajtott is egy egy kikülönbötetett határnak némi kis hasznot, az

egyetemes Tiszavölgy bajait nemhogy kisebbitette volna, de minden bizonyal még jóval nevelte is. Miszerint tán nem volna káros, elvégre a kissé tágabb fenékkerítést megkísértenünk egyszer.

Sokan a Tiszavölgy mindinkábbi elajjasodását legfőképp az erdők általános elpusztításának tulajdonítják, mellyhez képest a meztelen hegyekről leszakadozó föld és porond mind erősebben betöltené a lapályban folyó és alig hömpölygő vizek medreit. — És ebben alkalmasint igazuk van. — Tegyen tehát e tekintetben is minél előbbi rendet a törvényhozás.

Néhány nappal ezelőtt levelet vevék, mellyben egy lelkes honfi arrul tudakozódik: „valljon a január 19-ikén egybeseregrendők számára rendelt-e a város lakást már, s valljon leszen-e egy kis diurnum is?“ Bizony, nem rossz gondolat! Mert hiszen miért ne érdemlene ingyen lakást és egy kis napi bért az, ki elvégre annyira megalázza magát, mikép sarait kiszárítani és magán segíteni méltóztatik? Egyébiránt igen könnyen megtörténhet, s nemcsak a legközelebb de sok más esetben is, hogy ollyas tagok megjelenése is szükséges, vagy legalább szerfelett hasznos fogna lenni, kik minden egyéb tulajdonnal igen, de pénzzel nincsenek ellátva; s ekkor, azt hiszem, illő, mikép az érdeklött társaságok az effélék kiegyenlítéséről gondoskodjanak; csakhogy Pest vá-

rosának ne kelljen azon becsületért, melyhez képest a Tiszavölgy rendezéséről keblében tanácskoznak, ingyen lakást adnia! sat. sat. sat.

Minap megint ezen igen naif okoskodással lepett meg bizonyos honi hős: "Mi csak akkor fizetünk, ha majd látjuk hasznát." Ej, gondolám magambam, illy okos ember, ki csak illy biztos utakon szeret járni, sok lehet; ámde, hogy van-e olly csörgősapkás az egész világ hátán, ki illy hypothekára adna kölcsönt, azt kötve hiszem.

"De ugyan van-e már terv — így szólt nem rég hozzáam bizonyos notabilitás — melyhez képest aztán roszulcsinálási veszély nélkül meg is lehessen jövő évben kezdeni a munkát?" Mire én ekkép válaszolék: A Tiszavölgy baja az, hogy néha annyira meggyül benne a víz, miszerint úgy jár mint messzelyes palaczk, melybe egy pintnyit öntenek, kitör t. i. partjain. Már most, ha messzelyes palaczkba pint vizet sőt még többet is akarok önteni, a nélkül hogy nyakán felbuggyanjon, nincs más mód, mint fenekét kiütni, miszerint folyása szabadabb s ekkép sebesebb legyen. Szintígy van a Tisza völgyével, csak hogy fenekét nem üthetni ki, de e helyett sebesíthetni folyását; mi megint átvágások és gátak, gátak és átvágások, s némelly helyeken egész területeknek maga a víz általi mesterséges feltöltésével eszközölhető. — Ámde gát és átvágás annyi kell, s némelly helyeken olly kézzelfoghatólag mutatkozik hasznuk sőt szükségük, mikép addig is

biztosan s legnagyobb bátorsággal munkához foghatni, míg elég idő s elég tehetség következtében részletes és kimerítőbb tervek készítése lehetséges, mellyek egyébiránt — mint e röpirat folytában bővebben megmutattuk — soha nem készülhetnek tökéletesen el a munka előtt, de egyedül munka folytában, s ezt úgy szólván kísérve; mihez még az járul, hogy olly általános tiszaszabályozási tervek léteznek is már, mellyek elég biztosságot nyújtanak, némelly munkáknak tüstént, minden roszulcsinálási veszély nélkül, megkezdhetésére.

Vannak vizek, mellyeket nem szabályozhatni; s pedig nem azért, mintha szinte minden technikai akadályon nem birna diadalmaskodni a jelenkori europai nemzedék, hanem mert némelly vizek rendezése nagyobb kiadással mint bevétellel járna, s ekkép pénzügyi tekintetben nem szabályozhatók. — Illyesekkel fel kell hagyni. — A' Tiszavölgye azonban nemcsak e categoriában nem áll, de éppen ellenkezőleg olly roppant haszonnal volna elrendezhető, mikép e műtételnél legfőbb rendszabásul azt kell tűzni ki — de e rendszabást aztán szigorun alkalmazni is — hogy a Tiszavölgy rendezése által, miután ugy sem nyerhet általa minden illető tökéletesen egyenlő arányban, mert ez teljességgel lehetetlen, legalább senki ne károsuljon, habár csak egy hajszálában is. — Mi a lehető legnagyobb igazság czimerét nem viseli, legyen nagy, legyen kicsi, igazi és tartós kifejlésre nem virul soha.

Vizszabályozásnál, melly műtételben alig van magyar táblabíró, ki magát competensnek ne hinné, sokak axiómául azt tartják, hogy azt mindig alólul kell kezdeni. Vizsgáljuk ennek helyes létét a Tiszavölgyre alkalmazva.— **A** úgy tartja, hogy mielőtt a Szamos, Ung, Latorcza, Laborcza sat. folyók rendezéséhez fogni lehessen, előbb alant a fő recipiensen, t. i. a Tiszán, volna szükség segitni. **B** ez ellen ugyan nincs, de csak akkor hiszi ezt vízáradási veszély nélkül eszközölhetőnek, ha előbb alant a Tisza alsóbb részén fogna tétetni valami, miszerint ott folyjon a víz sebesebben; mert ha ez nem történik, usznak a fentebbiek mind. És ez jól van; ámde a Tisza alsó része nem a legalantibb pont, mert a Duna még alantibb, előbb kell tehát elrendezni a mi Dunánkat, aztán a még alantibb oláh Dunát. Jaj, de még e pont sem a legalsóbb! Szükség ekkép torkolatját, Sulina et Co. fiók-beszakadásánál kitisztítani előbb. Igen, de mint tudva van, az egész Fekete-tengeren vajmi sebesen foly a víz, míg az a Bosphoruson keresztül a Marmora tengerben, és innen a még sebesebben folyó Dardanellák segítségével a Közép-tengerben, s ezen áthatva Gibraltár szorosai közt elvégre ugyan csak legalantibb pontját a nagy Oceanban eléri. — Mihezképest, ha a most kitüntetett theoria pontos követése sikerbiztosításra valóban szükséges, hogy t. i. vizszabályozásoknál mindig alant kell kezdeni: Sibónak — melly mint tudjuk, a Szamos partján fekszik Erdélyben — sem lehetne vízbajait előbb gyökeresen orvoslani, mielőtt Gibraltárnál, mint legalantibb pontnál, nem történnék valami ugyancsak gyökeres.

Mennyire én fogom fel a dolgot, s nemcsak technikai, de minden egyéb tekintetben is, nekem úgy látszik,

mintha Tisza völgyét illetőleg legczélszerűbb s legigazságosb volna, a munkát nem egy, de több helyen, mind fent, mind középen, mind alant kezdeni egyszerre, mennyre csak lehet.

Lehetnek tán olyanok, kik azt fogják rám kenni akarni, mintha én a vármegyék kezeiből ki akarnám venni a vízszabályozások közvetlen eszközését, s ez által tekinteteket aláásni és sulyukat mintegy kisebbitni iparkodnám. Erre így felelek: Nincs senki e hazában, ki idegenebb volna a pesthirlapi centralisatiói eszmétül — ha jól fogtam fel azt — mint én.

Mivel a vármegyék nyavalygó állapotban vannak, azért simpliciter valami idealis centrumban egybeolvasztani akarni, körülbelül annyi, mintha valaki, mert fogai fájósak, azon tanácscsal találkoznék, hogy fejét ütse el. — Bizony szép cura! Köszönöm alássan! Nem, nem. A vármegyékben látom én még mindig nemzeti és alkotmányos állásunk legfőbb kezességét. — Semmisítsük azokat csak meg, s pedig saját magunk — mert hiszen aztán ez adná még meg a dolognak igazi csipősségét — és megengedem, lesz rend mindenütt, quantum satis, és lesz tömérdek más népvegyülettel emancipált zsidó is annyi és olly fehér mint hó, de hogy efféle idéetlen metamorphosis után a magyarnak csak hült helyét, az alkotványnak pedig legfelebb csak hüvelyét fognók találni, arrul tökéletesen meg vagyok győződve.

Ha valaki, tehát bizony én nem ohajtom legkevesbé is, a vármegyék tekintetét és sulyát bármiben is aláásni s kisebbitni; sőt éppen ellenkezőleg, senki sem vágyódik az

után olly erősen, mint én, hogy vármegyéink minélelőbb elérjék a polgári rend és kifejlés azon fokát, mellyhez képest sem saját maguk, sem valami centrum által zsbibasztva, teljes szabadságban foroghassanak ugyan törvényszerű körökben, de más oldalrul, mint egy egésznek kiegészítő részei, soha ne is állhassanak gátakként a köz előmenetelnek utjában.

A fenforgó esetben, a Tiszavölgy-rendezési kérdésben t. i. nem volt egyéb czélom a vármegyéket illetőleg, mint a dolgot elvégre "egészséges alapokra állítani." Már pedig, hogy a munka költségeit, örömeit s olly nagy élvezeteit közvetlen a megye, vagy jobban mondva, csak a szegény adózó vigye, és ne inkább a parti lakos, vagy mocsár-úr, kit a dolog illet: ez, az én fejembe nem fér; midőn más részről a törvényes felvigyázat és territorialis hatóság bizonyosan senkit mást nem illet, mint a megyéket.

Eddigél Magyarországhban sok munka vitetett véghez, melly a földnépnek, melly legkisebb hasznát vette, ha vette, egyedül kinos veritékén készült. Ez nem hozhatott, de nem is érdemlett áldást. Most sokan pamutba szeretnék takarni a paraszt embert, csakhogy Istenért a szegénykét valami baj ne érje. — Nagy kérdés, ki nagyobb ellensége, az-e, ki henyélésre szoktatja, vagy ki izzadságát használja. Ugy, hogy a Tiszavölgy-rendezésben most egyszerre egészen ki akarni rekeszteni a vármegyék ebbeli előbbi hatását, éppen olly tulzás lenne, mint tulzás volt a régi rendszer, midőn az adózók által indiscriminatim mindent csak a vármegyék vittek végbe. — Van ebben is bizonyos igazsági mérleg, melly valamint nem kívánja, hogy mint azelőtt, minden munkát csak a por-

vigyen, szintugy nem engedi, miszerint az most, mennyire igazságos és rá is árad haszon, semmikép ne hasznosítassék.

Ezen szót 'utilisatio,' kivált e röpirat folytában, vajmi sokszor használtam. E szó azonban, valamint minden szó, magában józan alkalmazás nélkül mitsem nyom. Volna ekkép bár időm, egy kissé az utilisatio mesterségét is taglalnom! De erre most nincs; s azért, míg tán lesz, hadd hozzak legalább egy magyar mondát, melly ekkép foly: "A pénz olvasva, a feleség verve jó," a végett fel, mikép legalább sejtsem, hogy a magyarnak régi modorát e tekintetben is változtatni vagy némileg módosítani kell. "Dögönyözd; aztán majd szeret és segít, ne kételkedjél, mert hiszen a bölcseségnek félre nem ismerhető köve ez!" Tán így?

Kölsönt, nagyobbyszerű kölsönt, mérséklett kamattal s kényelmes visszafizetési határidővel, valljon ki ad? Angolok, Hollandiak, vagy belföldi pénzesek? Ezek minden bizonnyal adhatnának, mert hiszen aranyat és pedig nagy mennyiségű aranyat vélünk halászni és halászhatunk is, minthogy ehhez nem kell egyéb, mint azt kihuznunk, ők pedig illyesekre jó hitel fejében szívesen adnak. Ámde nekünk magyaroknak csak hiteli törvényeink vannak, hitelünk azonban nincs; s ekkép csak akkor adnak, ha kezest tudunk előmutatni. De ezt hol leljük? Én nem tudok

sem mást, sem jobbat, mint a kormányt. Nem mást, mert hiába, saját kezességünkre mitsem ád senki is — és e körül ne mystificáljuk s ne hagyjuk mystificáltatni magunkat — ; nem jobbat, mert ugyan kit érdekelhetne Magyarország felvirágzása közvetlen és közvetve erősbben, mint a kormányt? Tegyük meg tehát a' teendőt, s ujhuzás helyett utilisáljuk, az Isten irgalmaért s a Magyarhon minél előbbi felvirágzása végett, elvégre viszonzlag egymást!

Ha Urunk Fejedelmünk hozzám így szólna: "Vegye ön itt e láda kulcsát, s merítsen abból minden visszafizetési kötelezés nélkül annyit, mennyi kell a Tiszavölgy rendezésére, hadd vigadjon az én jó tiszai népem: én bámulva e nagylelkűségét, azt még sem fogadnám el. Mert a Peru-féle kész arany — és erre jól figyeljetek drága honosim — ha pillanatra felvidít is, nemzeteket bizonyosan öl, midőn csak azon arany terjeszt áldást s tartós megelégedést a' népekre, melly a munkának, melly a szorgalomnak gyümölcse.

Minap bizonyos fiatal magyar független, egy magas polczon álló kormányfi ajkairul e biztosító szavakat hallá: „A fejedelem sem azokat nem kedveli, kik mindenre azt mondják ,igen', sem azokat, kiknek szájából mindig csak ,nem' hangzik. Alkalmazzuk e philosophiai utmutatást, s ha felvitt a szél vagy a sors, vagy akárminek nevezzük: ám álljunk elé, ha és mikor kell, egy férfias ,nem'-mel; ha viszont a haza független tére az, hol forgunk, legyünk valósággal elég ,függetlenek', ha ez által előmozdita-

tik a haza java, vagy veszélytül megmentetik az, egy határozott, igen'-t is harsogtatni akárkinek fülébe.

Ne várjunk rövid idő alatt nagy előmeneteleket, s csak Istenért ne higyük azoknak, kik rövid idő és csekély fáradság után óriásiakat ígérnek. Mert hiszen csak az alacsony saláta, meg a törpe retek s efféle növény nő szaporán, midőn a fejedelmi cser, meg a felséges bükk, csak hosszú évsor után terjeszti ki viruló lombjait a később maradék fölött; s ki ekkép szaporát nagygyal, könnyüt tartóssal egybeházasítva jósol: az, ki legyen is egyébiránt bár, nem több mint álproféta, millytül őrizzen az ég!

Hogy Magyarország különös virágzásra emelhető, arrul nem kételkedik senki, ki e hont ismeri. De hogy valljon a magyar faj képes-e s fogja-e e hont legmagasb virágzásra emelhetni, azon igen igen sokan kételkednek. Hazudtoljuk meg ezeket, s legyünk meggyőződve, hogy kézfogás, vállvetés s bölcsesség által nincs olly szövevényes körülmény és viszony, melly közt üdülni ne lehetne.

Sokan forradalmi állapotot égi háborukhoz szeretnek hasonlítani, mellyek által mintha tisztulna a levegő. — Tán van ebben némi való, nem merném tagadni; hanem, hogy égháborus idők különösen alkalmasok volnának gazdaságvitelre, és ilyenek után igen esengne a

jó gazda, azon szintugy kételkedem, valamint teljességgel nem hiszem, hogy forradalmi, vagy a mi egyre megy: anarchicus lét közt, melly felé — közbevetőleg legyen mondva — ha csalni nem akarjuk magunkat, mi magyarok aggasztólag közelítünk, nagyobb szerűeket, mint például a Tiszavölgy rendezését, végbe lehessen vinni. Mert ugyan ki fáradna szívesen, és olly vállalatokra, mellyek gyümölcse csak későbbi, ki koczkaztatná pénzét, kivált kölcsönként, mikor a pártok elmérgesülése közt szinte egy megyei gyülestről a másig sem egészen biztos bárki, még bőr- és csontjaira nézve is?

Legnagyobb csudálkozásomul esik sok helyről, szinte mindenünnen értésemre, milly nagy váraozással vannak, hogy általam most ugyancsak talpraesett mindenféle nagyobb szerű fogna hovahamarább életbe léptetni. — Jóakaróim sympathiából viseltetnek irántam ennyi kegygyel; elleneim tán azért, hogy a váraozást lehető legmagasbra vonván — s pedig valóban bámulatos, mi mindent nem tud képzelni egy magyar velő — annak idejében annál lejjebre szállithassák — s ej be jól fogna ez soknak esni, nem kétlem — ujabb köröm eredvényeit. — Ámde kérdem — s ez által valóban senkit sem akarok legtávolabbrul is sérteni — valljon milly joggal s milly hihetőségek szerint szabad bárkinek is efféle váraozásokba engedődzni? Mert ugyan mi van kezemben, mihez képest nagyobb szerűek életbeléptetését lehetne töllem, az igazság- s méltánynak csak árnyékával is, követelni? — Az egész testület, mellyet ő Felsőge legkegyelmesebben elnökletem alá rendelni méltóztatik, eddigelé pusztán szegény magambul áll, és már ez ellen is

protestáltak; pénztár nincs rendelkezésemre; ajándékba venni pedig pénzt, ha adnának is, én soha nem tartanám tanácsosnak, mert, mint fentebb érintém, nemzetekre nézve a Peru-féle kész arany bizonyos méreg; a vármegyei kézimunkák de csak egyetlen egy napszámát sem fordíthatom haszonra; csudatevő végre nem vagyok, hogy semmiből vagy majdnem semmiből nagyokat teremthessek. — És, legyünk igazságosak, a kormány, melytől én egyébiránt, mint mondtam, ajándékot nem követelek, ugyan mit tehet többet értünk, míg vele törvényhozásilag kezet nem fog a nemzet, mint hatalmával védni, kezességet vállalni sat. sat., mik vajmi nagyon elősegíthetnek ugyan, s ekkép háladattal fogadandók; de hogy mindaddig valósággal nagyot és tartóst lehessen Magyarországon létrehozni, mielőtt az ehhez megkivántató tehetséget a nemzet maga magából nem fejt ki, azt senki, ki csak féligmeddig bír is nagysági rőffel, hinni nem fogja. Miképp vigyek tehát, kérdem, így pusztán szinte magamra reducálva nagyobbszerüket végbe?

És az ország valljon mit tett helyzetem hasznosítására? Része a törvényhatóságoknak gratulált, része viszont protestált. Már pedig effélékkel, valamint fellengős beszédek, fényes tervek, czifra vagy hosszadalmas gyűlések, zsiros lakomák, ünnepletek és illyesekkel, még nem állithatni ki nagyobbszerüket, mi, azt tartom, nem kíván megmutatást.

Ugy hogy, mint én hiszem, illy körülmények között senkinek sincs joga, bár legtávolabbról is nagyobbszerük kiállítását tőlem követelni.

Tegyen az ország — mely egyébiránt eddigelé legjobb akarattal sem hasznosíthatta volna új körömet, mint-hogy ez egyedül országgyűlésen a törvényhozás útján tör-

ténhetnék — tegyen mondom az ország elégséges pénzt kezembe, ruházzon fel kellő hatalommal, más részről azonban szorítson legszigorubb felelősség terhe alá: és akkor, ha rövid idő alatt nem lesz hazánknak jobb színe, több életeréje, pezsgőbb egészsége, férfiasb állása, vidámabb lelkülete, s általjában hasonlíthatlanul több tehetsége, mint jelenleg, ám akkor tegyenek velem, mit akarnak.

Többnyire, értsük egymást. Midőn én azon körrül szólok, mellynek megnyitását ő Felsége legkegyelmesebben szándékolja, én korántsem figyelek személyemre, de egyedül magára a dologra. Mert hiszen az én létemet eltörli a nap, midőn olly kör hatása, mint a mellyrül szó-lunk, ha tökéletesen elláttatik nagyobb tehetség kellékeivel, századokra biztosíthatja a hamvaibul csak szaporán kiemelkedő hon virágzó jövődjét, mert egészséget és erőt fejt ki, hol pedig ez létezik, ne kételkedjünk, jön utána a többi is.

Azt kérdezhetné most valaki: “hát ugyan miért vettem át ezen még olly kevésbé definiált új provinciát, mellyben olly igen magamra reducálva érzem magam?” Mire így válaszolok: Azért, mert abban addig is, míg az ország hozzájárulása által tökéletesen el fogja érni kifejlését az, sokkal többet remélek sőt hiszek honunk felerősítésére végbevihetni, mint ha magán helyzetemben maradtam volna, mellyben tökéletesen izolálva vagyok. Isolálva pedig igen természetesen azért, mert a pangókkal semmi dolgom, a haladók viszont velem járni nem kívánnak, én pedig velük hajtani — mert ebből csak hazánk vesztét látom — nem akarok; s e szerint, miután nem pártvezérség czélom, vagy édes ámitások közt a népkegy habjai által hintáltatnom, de használni

akarok a honnak apály és dagály ellen minden áron: igen megfogható, ha ezer teendőink közt azokkal dolgozom, kik törekvésimet nemcsak pártolják, de azokat elősegíthetik is, és ha oda vágoim kapámat, hol legbecsesb kincset lelmi remélek. Egyébiránt majd meglássuk. A kormány segítségével, ha Isten is segít, minden eredmény nélkül tán nem marad tiszta keblü működésem, s minden esetre, mint én remélem, siettetni fogja azon nap bekövetkezését, mikor kölcsönösen el lesz a vizonti utilisatio gyakorlati elve fogadva, melly aztán okvetlen hasznosb és vajmi dicsőbb eredményekre fog vezetni, mint az újbuzási theoria.

Ha több volna bennem a dicsvágy — mert hiszen az is van gyarló ember létemre — mint honi hűség, és ha úgy tartanám mint sok más: „éltem után vizözön“ egészen máskép szerepelnék. Nem volna hiuság, mellynek nem tömjéneznék; nem léteznék sokaktul felkarolt csalészme, mellynek virágokat ne hintenék; nem lenne köz divat, mellynek ne vetném alá magamat: és tudom, nem volnék isolálva. Ámde, hogy földi pályám ekkép Magyarország hasznára peregne-e le, ez más kérdés. Én tökéletesen ellenkezőrül vagyok meggyőződve; s e szerint, miután nem „drága sajátom“ az, mellyet földi édességekkel körülöveztetni kívánok, s nem czélom fényes szappanbuborékok atyjául tartatnom, de egyedül a haza iránt vágyom teljesíteni kötelességemet: sem hiu fény utáni váádszat, sem nagyravágyás, sem személyem haszna nem mozdít, sőt még csak köszönetét sem követelem sokaknak, tökéletesen megelégülve meleg öntudatomban, és

vajmi boldog, ha néhány felvilágosodott s tiszta lelkű hazafi tetszését bírom megérdemleni.

S ha most e röpirat berekesztéséül — midőn még egyszer ünnepélyesen jelentem, mikép azzal senkit sérteni nem kívántam, s a Tiszavölgy rendezését illetőleg kimondhatlanul sajnálnám, ha felhalmozott munkáim közt az illetőknek bár legkisebbje iránt véletlenül nem viseltetem volna elég figyelemmel, miért ez uttal legalázatosb bocsánatot kérek — ha most, mondom, azt kérdem magamban s a hihetőségeket mellette és ellene fontolgotom, hogy valljon ki fog-e sajátságában fejleni a magyar vér, s ez által hazánk, és e szerint a Tiszavölgy is: én úgy sejtem, úgy hiszem, úgy látom: igen, ki fog!

Valamint Istenben, úgy hiszek én az emberi perfectibilitásban. És e szerint ha látom, jó irányzattal az Istennek mennyi szolgálalelkű, jobbadán szinte burgonyaképű népei is kiemelkedhetnek a középszerűség zsibbasztó állásából: ugyan hogy tudnék kételkedni én, hogy jó irányzattal a lelkes, deli termetű, vitézképű magyar ne érhetné el az emberi kifejlés legmagasb fokát is?

És azért a haza boldogságáért, csak „jó irányzat!“ A többi megvan, és élni s virágozni fog a nekem annyira drága „keleti raj“!

DE BALLACI GEZA.

126
1101

Zur

ungarischen Frage.

Aus dem Ungarischen.

Von

Anton Zichy.

(Fornikula Dux Adolf.)

2.

(M. ab. Ball 49/6)

Wien, 1861.

Zendler & Comp.,

(Fitzelberger & Fromme.)

